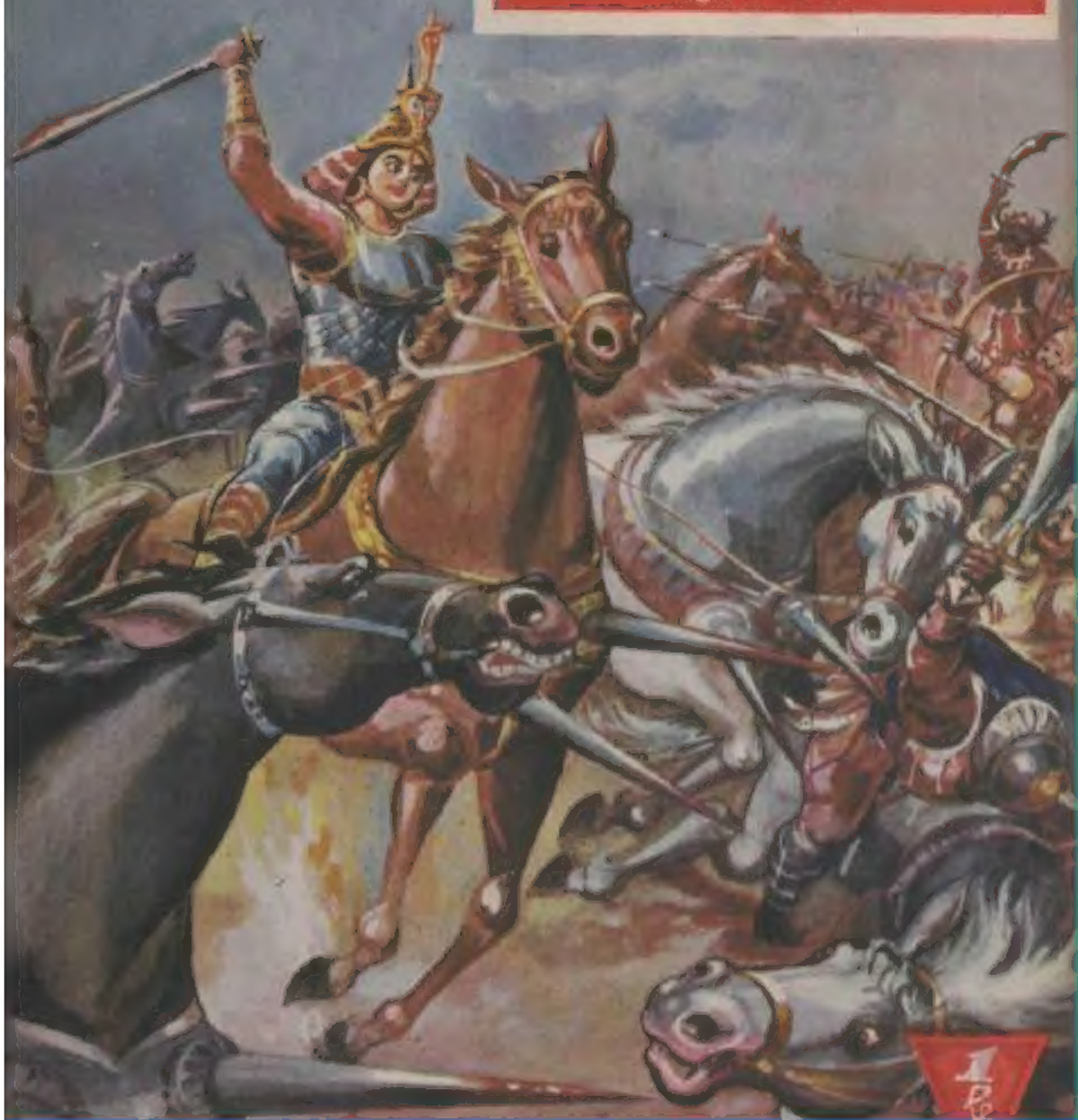

चांदोबा

फेब्रुवारी १९७४

आमरवाणी

गुणाः क्षुद्रं गुणा एव
न गुणा भूति हेतवः
जनसंचय कर्तुणि
आख्यानि पृथगेव हि ।

॥ १ ॥

[सद्गुण हे सद्गुणच अस्तित्वात. त्यांपासून ऐश्वर्यालाप्त होत नसतो. जनसंचय प्राप्त होतो त्याने ते प्रारब्ध निराकरण करते.]

आत्मामते गुणघाने,
नैर्गुण्यम् वचनीयता,
देवायत्तु वित्तु
एसां का नाम वाच्यता

॥ २ ॥

[सद्गुणाची प्राप्ती स्वतःच्या शक्तीनेच होते. ती नवणे वाईट भावनाते मिळणारे घन नसले तरी त्यात काही बिभक्त नाही.]

यस्यास्ति वित्त स नरः कुलीनः,
स पंडितः, स भूतवान्, गुणज्ञः (विदिज्ञः),
स एव वक्ता, स च दर्शनीयः,
सर्वे गुणाः कांचन प्राप्नुयन्ति ।

॥ ३ ॥

[ज्याच्या अकड पैसा असतो तोच कुलीन, तोच पंडित, तोच भास्वर, तोच पुनवान (तोच कर्तव्याकर्तव्य समजणारा) तोच वक्तृत्वसंपन्न, तोच सुखी, [एकूण] सर्वे गुण पैसावर अवलंबून असतात.]

यक्ष पर्वत

[१९]

[वीरपुत्राच्या राज्याच्या जालेप्रमाणे सेनापती बोंदवळ आणि पायदळ सैन्याच्या तुकड्याचे भेकत समरनाहूच्या फित्त्वापर्वत वेळी पीकता आणि स्वर्णापारीना करण बाजना प्रसक्तानु शरित्तले. समरनाहूच्या अनुयायांनी फेकलेल्या धात्यांची एक बीरपुत्राच्या सेनापतीच्या बांधासा बांधका. पुढे-]

समरनाहूच्या अनुयायांनी फेकलेला एक हुल्ल्याव घातला धावरून सोडले जाहे. आला वीरपुत्राच्या सेनापतीला कामला बापध फक्त सव्वीस वणच बाहो, परंतु आणि तो मोठ्याने फिकाळी फोडून थाला आपले सव्व फार मोठे जसेल्ले मोठ्यावरून खाली पडला. तेव्हा त्याच्या दाटा जसेल नाही? तसं झाकं तर तो वर खांचाव खिरलेला थाला सरकून बाजूला चडून पायचे साहस करणार नाही.”

ते ऐकून समरनाहूचा एक अनुयायी म्हणाला-“बाचार्यं मंत्री! समजा, शत्रूने स्वर्णापारी समरनाहूच्या अनुयायांना साहस करून पर्वत चडून पायचा प्रयत्न करीत म्हणाला-“आपण पहिल्याच केलाच तर आपण नेमकेकं रावदी जातीचे

लोक त्यांच्यावर सिद्दाबाबांना सोडतील आणि त्यांना 'नको जीव' करून सोडतील."

स्वर्णाचारीने डोंगराच्या पायथ्याजवळच्या बीरपूरच्या सैन्याकडे पाहिले व म्हणाला—"त्यांच्यापैकी कण थोडे जोडेस्वार पोडघावर बसून तयार झाले आहेत. बाकीचे शोक सेनापतीच्या सेवाशुभ्रपंथीवर घोंगरी किल्ल्यावर कधी स्वारी करायची, याचा विचार करीत असल्यासारखे दिसत आहेत. म्हणूनच ते व सेनापती मधूनमधून किल्ल्याकडे पहात आहेत."

समरबाहूच्या अनुयायांपैकी सोपे माहगी वीर स्वर्णाचारीजवळ येऊन म्हणाले—

आताच उत्तम संधी आहे असे मला वाटते. आपला हुकूम होण्याची सोटी, माझी एकदम शत्रूवर तुटून पडतो. आम्ही आपले भाले फेंकून त्यांना खाली पाडवो आणि त्यांच्या घोड्यांना धरून घेऊन येवो."

समरबाहूच्या अनुयायांचे सैन्य व साहस पाहून स्वर्णाचारीला आनंद झाला तर, परंतु त्याला डोंगरावरून उतरून जातील शत्रूवर हल्ला करण्याचा विचार आवडला नाही. म्हणाला—"विनाकारण धाई करू नका. शत्रूसैन्य दहापट तरी असेल. आपण त्यांच्यावर हल्ला करण्यासाठी खाली उतरू लागलो तर ते लगेच शस्त्रालागे घेऊन तयार होणार नाहीत का? पोडघावर बसून ते डोंगर चढून येतील आणि आपल्या किल्ल्याला वेढा देतील. कदाचित आपल्याला याभार घ्यावी लागेल. आपण डोंगरापलीकडच्या शोलवट प्रदेशात उंट बांधून येवले आहेत त्यांना सावध केलेत का?"

"त्यांना एका जागी एकत्र करून त्यांच्यावर पाहू देण्यासाठी दोघांना नेमले आहे. आता आपला काम हुकूम आहे? आपले मालावरची शत्रूपैस पोंडणार नाहीत. इतका दूर आहे तो. शत्रू तिकडे आणि आपण इकडे. असेच राहायचे ना?" समरबाहूने दोघे अनुयायी म्हणाले.

त्यांचे ते बोलण ऐकून स्वर्णाचारी हसत करून म्हणाला—"बुद्ध एवढ्यात संपले, असे का वाटते आहे तुम्हांला? शत्रूचा सेनापती जखमी होऊन पडला म्हणून तो आपल्या सैनिकांबरोबर पळून भाईल असे वाटले का तुम्हांला? त्याने तसे केले तर बीरपूरच्या राजा पळपुटा म्हणून त्याला दंड नाही का करणार?"

स्वर्णाचारी इकडे असे विचारीत वसता शत्रूसैन्याकडे काही जण पावत जाऊन पोडघावर बसले आणि पायदळ सैनिक आपापले भाले घेऊन डोंगराकडे चढण्याच्या विचाराने पाहू लागले. दोघां सैनिकांनी सेनापतीला हसत देऊन त्याला एका पोडघावर बसविले. त्यांच्याबरोबर जीवे पांचजण घोडेस्वार डोंगराच्या पायथ्याजवळ हिडून बर वडायला सोयीची जागा कोवती होईल, हे पाहू लागल्यासारखे दिसले.

स्वर्णाचारीने ते पाहून ओळखले. समरबाहूचे सैनिक त्या घोंगरी किल्ल्यापर्यंत येण्यासाठी ज्या पायवाटेने येत असत त्या वाटेने येणे सेनापतीला व त्याच्या सैनिकांना अवघड नाही. ते चढू लागले तर त्यांच्यावर भाल्यांचा हल्ला चढविण्यास समरबाहूच्या सैनिकांना तयार राहण्यास स्वर्णाचारीने सांगितले आणि एका अनुयायाला घेऊन राजटी जातीच्या लोकांना

जेथे सिद्दाबाबांबरोबर येणून बसावेला सांगितले होते तिकडे जायला निघाला.

स्वर्णाचारीला संत असलेला पाहून ते राजटी जातीचे लोक आनंदाने घडून उभे राहिले. त्यांचा नायक ममस्कार करून म्हणाला—"सद्दाराज! बीरपूरच्या सैनिकांपेक्षा आपलेच सैनिक जास्त दूर दिसतात की! युद्धाचा चांगला अनुभव आहे यांना, पहिल्याच हल्ल्यात शंभी शत्रूला धाबरवून सोडले. सेनापतीला हर केले."

"तो मेल्ला नाही वजून, जखमी झाला आहे. या सैन्यास शत्रू डोंगराच्या पायथ्याशी उभा राहून घरणे या, असे म्हणून बांबणार नाही तर तो चढून बर येईल आणि अर्धवट

वांकलेला किल्ला बळकावून वसेल. वर चढून वायला ताला पाऊलवाट नक्कीच मोघीची होईल. तुम्ही संघी पाहून त्याच्या अनावर दोषां तिचा सिंहावाणांना सोबायला तयार ठेवा." असे स्वर्णाचारीने त्यांना मगजावून सांगितले.

रानटी जातीच्या लोकांचा नायक स्वर्णाचारीला पाऊलवाटेसमोरील लहानशा मुहान्यावरून घेऊन गेला. सिंहाचा पिंजरा एका गडेच्या तोंडाजवळ होता. त्याचप्रमाणे नागांचे पिंजरेमुढा दुसऱ्या एका गुहेच्या नागावर होते. त्या पिंजऱ्यांवर प्रत्येकी दोन दोघे रानटी जातीचे लोक चढून बसले.

स्वर्णाचारीला म्हणाला—“पाहिलेच महाराज! वीरपूरच्या लोकांनी या बाबूने पुढे पाऊल टाकले की पिंजऱ्यांची शारे उघडून हे लोक वरच्या वर पळून जातात. ही भुकेलेली कुर अनावरे शत्रूवर तुटून पडतील. त्यांना कूप येऊनानी मिळेल.”

“ती त्यांच्यावर तुटून पडू शकतील किंवा सुटका मिळालेली शत्रूंना जंगलात पळून जाऊन राहतील. जे होईल, ते होईल, परंतु एकदा शत्रूंना तुम्हीच काय तो करा. आणखी एक गोष्ट सांगून उंबरी, तुम्ही मला महाराज म्हणतां तसा मी महाराज नाही, त्याचा मंत्री आहे. तुम्ही केलेल्या मदतीबद्दल जामने महाराज तुम्हाला नरपूर बखीस देतील, विस्वास असू या.” स्वर्णाचारी म्हणाला.

स्वर्णाचारी रानटी जातीच्या लोकांना जे काही सांगायलाचे होते ते सांगून परत समरबाहूच्या अनुयायांजवळ आला आणि त्याने डोंगरावरून खाली पाहिले. या खोपेस सेनापती डोंगरावरच्या लोकांना शरण यायला सांगून जायगार नाही हे जोडवून डोंगरी किल्ला सर करण्यासाठी नवीन शकळी काढीत असल्याचे विसले. पायदळ सैन्य पायवाटेने डोंगरावर चढू लागले. त्यांच्या पैकी काही जणांजवळ अनुयायांचा हात. वरून समरबाहूच्या अनुयायांना शल्यांश किंवा शस्त्रांचा बर्बाव केला की वीरपूरचे पायदळ सैन्य बांबे व जाणांचा प्रतिहत्ता करू लागे.

वीरपूरच्या पायदळ सैन्यापैकी काही ह्ताहत होऊन पडले तरी बाकी लोक वर चढून येणार आणि मग त्यांच्याशी होणाऱ्या चकमकीत आपली सन्नीस जणांची तुकडी जपूरी पडणार, हे लक्षात घेऊन स्वर्णाचारीने आपल्या अनुयायांना जवळ बोलविले व म्हणाला—“जापण शक्यतांवर शत्रूला डोंगर चढू सायना नाही, परंतु जर का त्याची परी न करता शत्रू चढून येऊ लागला तर मात्र आपण आपला बचाव करण्यासाठी मागे फिरून जंगलात पळून जाणे हाच एक उपाय ठरेल. तटांना पळून जाण्यायोग्य तयारी करून ठेवण्यासाठी दोघांनी तिकडे जावे. तसे दोघे त्यांच्या देसरेखीकरिता तिकडे वाहतात.”

मध्यंतरी वीरपूरचे पायदळ सैन्य पाऊलवाटेने चढून येऊ लागले. सेनापती एकटा डोंगराच्या पायथ्याशी राहून घोडदळाला काही तरी सूचना करीत होता आणि काही घोडेस्वार पायदळ सैन्याच्या पाठोपाठ डोंगर चढू लागले.

ते पाहून स्वर्णाचारी आपल्या अनुयायांना म्हणाला—“उघडवाहून वीर हो!

वीरपूरच्या मुर्ख सेनापतीने आपले डंट वर बसतील असे समजून आपल्या घोडेस्वारांना कूच करायला सांगितलेले दिसते आहे. तुमच्यापैकी काही जण वरून मोठमोठे दगड त्यांच्यावर सोबा. उरलेल्यांनी मात्या बरळण्याचा हुल्ला करावा.”

त्याप्रमाणे समरबाहूचे अनुयायी मोठमोठे दगड डोंगरावरून उकलू लागले. परंतु सगळेच दगड खालपर्यंत पोचत नव्हते. दाटेतल्या खाचासळाम्यात अडकून रहात होते किंवा चुकरीकडेच कोठे तरी निघून जात होते. ते पाहून वीरपूरच्या पायदळ सैन्याचा उत्साह वाढला. ते बचावकर करीत डोंगर चढून येऊ लागले.

त्यांच्या पाठीपाठ येणारे घोडेस्वारदेखील तलवारी बंद करून वीरपूरच्या राजाचा नयपोष करू लागले.

बाघसिंह होते तेमके त्याच बाजूला वीरपूरचे पायदळ सैन्य व घोडेदळ येत होते. रागटी लोक सिंहावाघांचा शत्रूच्या अंगावर सोडतात की घाबरून जाऊन स्वस्थ राहातात हा विचार स्वर्णाचारी करील अहतां त्याला एकाएकी बाघसिंहाच्या डरकाळचा ऐकू आल्या. दुसऱ्या क्षणाला सिंह आणि बाघ पिंजऱ्यातून बाहेर पडले आणि समोर विसरले त्या वीरपूरच्या सैनिकांवर तुटून पडले. हाहाकार उठून गेला. अकस्मात् त्यांच्यावर आलेल्या या

हल्ल्यामुळे वीरपूरच्या सैन्यास पायदळ उडून गेला. काही जण सिंहावाघांच्या पंजाच्या उड्याखाली गेले तर त्यांना पाहून काही पळू लागले आणि परस्परांना धक्का देत पळून डोंगरावरून खाली घसरून जाऊ लागले.

त्या गोंधळात घोडे वियरले आणि माते घळून पळू लागले. काही घोडेस्वार घोड्यावरून घसरून पडले आणि बसले डोंगराच्या पायथ्यापर्यंत येऊन पोचले.

पाहतां पाहतां झालेला हा गोंधळ पाहून आधीच जखमी झालेला वीरपूरचा सेनापती आघाळीच वास्त घाबरला आणि किकर्तव्य-विमूढ स्थितीत जाऊन त्याचा उभा राहाला.

सिंहावाघांना समोर कोणी दिसला तो पर्यंत ते त्यांच्या अंगावर घाबले. परंतु पुढे कोणी दिसला नाही तेव्हा जंगलाच्या वाटेने उरकाळ्या फोडीत निघून गेले.

स्वर्णाचारी व समरबाहूच्या अनुयायांना अपार आनंद झाला. रानटी लोक इतक्या उत्तम तऱ्हेने आपली कामगिरी बनानतील याची कल्पना त्यांना नव्हती. सन्मुख पायदळ सैन्य आणि घोडेस्वार माघारी घळले. परस्परांना भयत करीत किंवा हात धरून ते डोंगर उतरून जाऊ लागले. ते पाहून समरबाहूचा एक अनुयायी स्वर्णाचारीला म्हणाला—“आचार्य महामंत्री!

हल्ल्यामुळे वीरपूरच्या सैन्यास पायदळ उडून गेला. काही जण सिंहावाघांच्या पंजाच्या उड्याखाली गेले तर त्यांना पाहून काही पळू लागले आणि परस्परांना धक्का देत पळून डोंगरावरून खाली घसरून जाऊ लागले.

स्वर्णाचारीला ते ऐकू झाले, परंतु त्याने काहीच उत्तर दिले नाही. त्याने पळवून लावलेले शत्रुसैन्य त्याच्या सैनिकांच्या बहादुरीतरी झोते. पुन्हा डोंगर चढून हल्ला कसा करायचा या विचारात शत्रुसैन्य अवस्थेसारखे त्याला दिसत होते. जर त्यांनी हल्ला केलाच तर त्यांना पळवून लावण्यासाठी त्यांच्यावर अकस्मात् सोडायला बाघसिंह कोणीच नव्हते.

वीरपूरचा सेनापती आपल्या सैनिकांची जवजावयब करून त्यांना श्रोताहून देण्याचा उपाय करू लागला. घोडेस्वार डोंगराच्या दुसऱ्या बाजूला चढण्यासाठी जागा जाहे की नाही, शत्रूची तयारी त्या बाजूला कशी काय आहे, हे पाहून येण्यासाठी त्या बाजूला गेले. स्वर्णाचारी त्यांच्याकडे बोट दाखवून आपल्या अनुयायांना म्हणाला—“साहस किंवा दुःसाहस दोन्हीचा अर्थ समजूनच लढायांनी युद्ध करण्याचे असते. पहा ते, पुन्हा आपल्यावर चालून येण्यासाठी विचार करीत असलेले दिसत आहेत. या सेपेस पायदळ सैन्याशी व घोडेस्वारांशी दोन हात करावे लागणार, शत्रूच्या एवढ्या मोठ्या सैन्याला तोंड देणे आपल्याला शक्य

नाही. आपण शय मागे घेऊन आपले उंट बांधून ठेवले आहेत त्या बाजूला पळून जाऊ या. उंटावर बसून पळून जाण्या-व्यतिरिक्त दुसरा उपाय दिसत नाही. कदाचित ते दोघे क्षत्रियवीर आणि आपले महाराज बमरबाहू तिकडे भेटतील.”

“सिंहावाघांच्या पिंजऱ्याखाली ते जे रानटी लोक होते ते काम करीत आहेत कोण जाणे? त्यांनी मदत केली तर शत्रूला परतवणे ठेवणे कठीण जाणार नाही.” समरबाहूचा एक अनुयायी म्हणाला.

“शत्रूसैन्य पाहून ते घाबरून कोण्याला काही सांगितल्याशिवाय पळून गेले वस-तील. आता आपण शत्रूसैन्य चढून येऊन

आपल्यावर हल्ला करणाऱ्यांची बेवून पाय काढावा." स्वर्णाचारी म्हणाला.

"परंतु, आचार्य महामंत्री! आपण पळून गेली तर आपल्याला नितरे पळपुटे मानून शत्रू..." असे समजवाहूचा एक अनुयायी म्हणत होता, इतक्यात चंटावर देखरेख ठेवण्यासाठी नेमलेल्यांपैकी एकजण येऊन म्हणाला—"आचार्य महामंत्री! चारपांच घोडेस्वार बेवून आपल्या उंटांची आगा पाहून जाऊ लागले तेव्हा आम्ही त्यांचा पाठलाग करू लागलो तर ते पळून गेले. या क्षेत्रात ते मोठ्यावर असून आपल्यावर हल्ला करतील असे वाटते आहे."

"यात संशय कशाला, तबकी तेच करणार ते. त्यांनी आपले उंट धरले तर आपली जी दुर्गत होईल, परंतु तो विचारच नको करावया. तर जण बला, उंट आहेत तिकडेच सर्व जण जाऊ या." असे सांगून स्वर्णाचारी निघाला.

सर्व जण उंट होते त्या आगी जाऊन उंटांवर असले आणि त्या खोलगट जागेतून वर

वर पंजाब एक बारपूरचे मोठेस्वार तलवारी झाले वर दाखवीत येत असलेले दिसले. अशा स्थितीत जिव्यावर उदार होऊन शत्रूची फळी कोडून पळून जाण्याशिवाय स्वर्णाचारीला दुसरा उपाय सुचला नाही. मागे पाळून घेणे अव्यक्त होते. कारण त्या बाजूने पायदळ सैन्य आढवे उभे होते. स्वर्णाचारीने ते ओळखले.

तो लगेच तलवार उपभूत ती फडक-सीत म्हणाला—"उष्टवीर हो! माझ्या पाठोपाठ या. बाबूला, तो किल्ल्यावर स्वारी कशाला करतो आहे, असे वाटले पाहिजे. समजवाहू महाराज की जय!" असे म्हणत त्याने उंटाला पुढे जायला लूण केली.

"वीरसिंह महाराज की जय!" असा जयघोष करीत घोडेस्वारांनी आपल्या घोड्यांना टांच मारली आणि वेगाने येऊन समजवाहूच्या उष्ट्र स्वारावर त्यांनी हल्ला केला.

मुखळ कारण

चिकमादित्याने आपला इट्ट सोडला नाही.

तो पुन्हा आराजवत गेला आणि प्रेत खाद्यावर काडून घेऊन नेहमीप्रमाणे मोनपणे म्मवायाच्या दिशेने जाऊ लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—"राजा! तु ऐश्वर्याची आर्हेस म्हणून घनाशेने एवढे श्रम करीत नसशील. परंतु वत काम काय करवते हे तुला माहीत नसेल. जगायुळे परममित्र परमशत्रू होतात. त्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला एक गोष्ट सांगतो. लक्ष वेऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

साकेंत नगरी गोंडू नावाचा एक गरीब मनुष्य रहात असे. तो दारोण राज्यात वाकन लाकडे फोडी आणि ती विकून आपल्या कुटुंबाचा उदरनिर्वाह चालवी. तो एकादा राज्यात गेला असता त्याला कोणीतरी कण्हत असल्याचे ऐकू जावे.

वेताळाच्या गोष्टी

जवळ जाऊन पाहतो तर एका सहृष्यात त्याला शेजारच्या गावचा रामभद्र नावाचा एक श्रीमंत शुद्धस्थ पहला असल्याचे कळले.

तो श्रीमंत शून्य म्हणाला—“मला चोरांनी मारले आणि खून बळवून अर्ध-शेंक्या स्थितीत या सहृष्यात टाकून दिले. दोन दिवस झाले, मी कोणी येईल म्हणून बसत पाहतो आहे. तू देवासारखा रावलास.”

गोपूने रामभद्राला खांद्यावर उचलून घेऊन त्याच्या घरी पोचते केले. रामभद्रने बरा क्षान्त्यानंतर गोपूला बोलावून घेतले आणि म्हणाला—“बाबा रे! मी तुझे उपकार भाग्यभर विसरणार नाही.” तो

त्याला इतक्या म्हणून थोडे पैसे देऊ लागला. परंतु गोपूने ते घेतले नाहीत. म्हणाला—“मागसाने मागताला मदत नाही करासची तर कोणी करासची? या मरतीबद्दल मोचवला चेणे मना आवडत नाही.”

ते ऐकून रामभद्राला आनंद साजरा. त्या दिवसापासून दोघांची परस्परांशी गाढ मैत्री झाली. गोपूला नेहमीच पैशाची अडचण असे. तो कोटून तरी कर्जाक पैसे पैसे त्याने घेऊन मुद्धा रामभद्राकडून पैसे घेतले नाहीत. ती गोष्ट कळली तेव्हा रामभद्राला फार वाईट वाटले. परंतु गोपूच्या अधिक अडचणीविषयी उत्तरे करून व त्यासाठी गोपूने मदत घ्यावी ही गोष्ट बोलायला रामभद्राला संकोच वाटत असे.

त्याच्या या परस्परांशी असलेल्या बलागुकीमुळे त्यांचा परस्परांवरचा स्नेह वाढत गेला. गावात आदर्श मित्र म्हणून दोघांची ख्याती होती. दररोज एकदा तरी भेट घ्यायशिवाय दोघांना शोध घेत नसे. असेच काही दिवस झोटले. एकाएकी गोपूची बायको फार आजारी पडली. ती आजार सामान्य जीववैपार्गी करून बरा होण्यासारखा नव्हता. सर्व लोक गोपूला सांगू लागले की, देवशर्माशिवाय या आजारापासून तुम्हा बायकोला कोणते पांचवू शकणार नाही.

गोपूचे हृदय पिळवटून निघाले. बायकोवर त्याचे प्रेम प्राणापेक्षाही अधिक होते. देवशर्माचे काहीजण देवाचे होते. पैसे सोडल्याशिवाय तो औषध देणार नाही, गरिबाच्या घरात तो पाऊलमुढा ठेवणार नाही, असा विचार करून गोपूने आशाच सोडली.

ती गोष्ट कळताच रामभद्रने स्वतः देवशर्माला बोलावून गोपूच्या बायकोची प्रकृती तपासून औषध घ्यायला हांगितले. त्याने प्रकृती तपासून म्हटले—“हा रोग शक्तीच बरा होईल. तीस दिवस औषध घ्यावे लागेल. दररोजच्या औषधाची किंमत पन्नास बराह (सोन्याची नाणी) होतील.”

रामभद्र म्हणाला—“काही हरकत नाही. तुम्ही औषध सुरू करा.”

लाभमागे एक महिन्यावर औषध वेदाव्या- बर गोपूची बायको बाली बरी झाली. बंधाला पंचरास बराह रामभद्रने दिले.

बायको आजारातून कंचली म्हणून गोपूला एकाने परमानंद झाला, तर दुसरीकडे उपकाराच्या बोध्यालाही आपली कंबर मोडणार या विचाराने तो अत्यंत दुःखी झाला. “काम घाटेल ते करून मी दुले हे कर्ज फेडीन,” वसे गोपू म्हणाला. रामभद्र त्याचे उत्तर म्हणून काहीच झोळला नाही.

ते कर्ज फेडण्यासाठी गोपूने अनेक प्रकारचे कष्ट सहन केले, परंतु ते बायल्या- बरात राक्य होणार नाही, असा विचार करून मनातल्या मनात फार कण्टी झाला.

किती काट महन करावे लागले तरी माघार घ्याची नाही असा स्थाने निश्चय केला. परंतु गोपूला ते हळूहळू अशक्य वाटू लागले. अर्ध पोटी उपाशी राहूनबुद्धा एवढे मोठे कर्ज फेडणे आपल्याला अवकाय आहे. पंधरावे वराह तर सोडूनच वा, पंधरा वराहदेखील फेडणे आपल्याला अवकाय आहे. या गोष्टीची त्याला खात्री झाली. तरी स्थाने बाणले यत्न मात्र सोडले नाहीत.

पैसे मिळविण्यासाठी नवऱ्याला इतके कष्ट सहन असलेले पाहून त्याच्या बायकोला पाहवेना. ती म्हणाली-“तुमचे हे कष्ट मला पाहवत नाही बार्ड! मिन म्हणून मानले तो काळव ठरला. त्या रामभद्राला

पंधरावे वराह म्हणजे हातचा मळ आहे. तो तुम्हाला एवढी मदतदेखील करू शकणार नाही का? वामाच्या वाराऐवजी स्वताच्या थारा वहावल्या तरी आम्हाला ते कर्ज फेडता येणे अवकाय नाही!”

ती ते शेजारणींना अच शब्दांत कितीश म्हणाली.

बायको म्हणाली ते गोपूलासुद्धा खरे वाटू लागले. आपल्या सामर्थ्याच्या उणीवेची जाणीव झाली ती वरांवरच त्याला रामभद्राचा राग येऊ लागला. त्यानेच नाही का रामभद्राला एकादा बांचविले होते. पण तो मदतीच्या नुसत्या गण्याच मारीत राहीला. प्रत्यक्ष कुतीत काय दिसले?

गोपूने हळूहळू मित्राला भेटणेसुद्धा कमी केले. रामभद्र दिसला की गोपूला कर्जाचे ओल्लेच तेचढे आले. रामभद्रालासुद्धा स्थाने आपल्याला दिलेले कर्जच आठवत असेल, असे गोपूला वाटे.

गोपूची बायकी शेजारणांकरिता लोकांना सांगे ते रामभद्राच्या कानावर आल्याशिवाय राहले नाही. काही विनम्रतोपी लोकांनी, निखटमोठ लावून गोपूच्या बायकोने सांगितलेल्या गोष्टी गोपूनेच सांगितल्या म्हणून रामभद्राला येऊन सांगितल्या. काही सज्जन मंडळींना शेजांची मैत्री अशी बिगडत चाललेली आवडली नाही. त्यांनी येऊन

झाटी गोपू थाकाशपाताळ एक करतो आहे. तू नुसता गंमत पहातो आहेस.”

गोपूमुळे त्याला इतरांची अशी निंदा घडून काराची लागले आहे, हे रामभद्राला मूळीच आवडले नाही. त्याला गोपूचा भयंकर राग आला. कर्ज फेड म्हणून त्याने एका शब्दात गोपूला कडो सांगितले तव्हले. तोच हट्टाला पेटून कर्ज फेडण्याच्या भानगडीत पडला होता. नफो म्हणून सांगितले तर कदाचित् गोपू गैर समजेल म्हणून रामभद्र गप्प राहिला होता. “मला तुझे कर्ज फेडणे अवकाय नाही.” असे तो म्हणाला असता तर, फेडलेच पाहिजे असे मी म्हटले असते का? तसे काही एक न बोलता माझी निंदा करण्याचा काय अर्थ? रामभद्राचे मन पूर्णपणे खट्ट झाले. ते परस्परांचे हाडबैरी माले.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळाने विचारले-
“राजा! गोपू व रामभद्र यांच्या परस्पर

शाळ मैत्रीचा वचा अंग व्हायला काय कारण असावे? गोपूचे दारिद्र्य की त्यांच्या बायकोने केलेली निंदा. रामभद्राचे मन पाळटायला कारण पैसा होता की बार्ड? या प्रश्नांचे उत्तर माहीत असून तू दिले वाटोस तर त्याचा परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायांवर लोळू लागतील.”

राजा विक्रमादित्य म्हणाला-“त्यांच्या मैत्रीचा शेवट शत्रुतात होण्यास यांपैकी एकही कारण नव्हते. वस्तुतः त्यांच्या मैत्रीच्या आड मुरनातीपासूनच पैसा माला होता. पैसाने प्रेम कष्ट होते हे त्या दोघांचा चांगले माहीत होते. म्हणून परस्परांवरच्या प्रेमाचा आणि पैशाचा संबंध असू नये यासाठी त्यांचा प्रयत्न होता. त्यांचे परस्पर रांवरचे प्रेम खरे असते तर पैशामुळे त्या प्रेमाचा निघाड कदापी झाला नसता.”

जसा तऱ्हेने शेजांचे मैत्र अंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि झाडाला जाऊन छोंबकळू सोमला. (कल्पित)

एका गरीब एका विद्यालयात राहत असे. जवळपासच्या एका कोठरीत धर्मशास्त्रासंबंधी कोणाला काही विचारपसने झाले की ते त्या विद्यालयात शास्त्रीबुवांकडेच येत असत.

इतके घोर विद्यालयात होते, तरी त्यांना रोखी वेळच्या जेवणाची चिंता असे. त्यांची ती स्थिती पाहून त्यांच्या शास्त्रीबुवांनी एका प्रमुखाचे त्या विद्यालयात शास्त्रीबुवांचे वारिष्ठप कायमचे दूर करण्याच्या हेतूने राजदरबारात जाऊन राजाच्या कानावर त्यांच्या गरीबीची गोष्ट दाखून शास्त्रीबुवांचेर राजाची कृपा व्हावी अशी विनंती केली. म्हणाला—“महाराज, शास्त्रीबुवा शास्त्राच्या समुद्रात अवरतः गढीसुद्धा खोल आहेत.

राजाने, त्या प्रमुखाचे सांगितले त्याप्रमाणे आपल्या एका विभागाकरवी शास्त्रीबुवांकडे बुवांनाण्यांची एक पिठवी पाठविली. तो जिपाई शास्त्रीबुवांना वमस्कार करून त्यांच्या समोर ती पिठवी ठेवीत म्हणाला—“आपल्या विद्वत्तेचे कर्ण ऐकून महाराजांनी आपणांकडे ही भेट पाठविली आहे.”

“महाराजांची एवढी कृपा म्हणाला मी तसे काही केले नाही. तेव्हा ही भेट महाराजांना परत नेऊन देण्याची तसवी घ्यावी.” शास्त्रीबुवा त्या शिष्याला म्हणाले.

त्यानंतर शास्त्रीबुवांच्या पत्नीने शास्त्रीबुवांना म्हणले—“हा काय वेडेपणा ?

शास्त्रीबुवा बायकोला समजावून सांगत म्हणाले—“कोणाच्या तरी बुद्धिमत्तेच्याच्या तोंडी काही ऐकून महाराजांची माझ्यावर ही कृपा झाली आहे. उबां दुसऱ्या कोणी छोट्या नाट्या गोष्टी सांगेल तेव्हा महाराजांनी अथकृपा होईल आणि माझे डोळे उडविले जाईल.”

मायावी मांत्रिक

एका खेडेगावात दोघे भाऊ रहात असत.

ते फार गरीब होते. मोठा भाऊ अण्णा खूप मेहनत करी, परंतु भोंवळा होता. धाकटा भाऊ लहाना हुशार होता. त्याला सर्व कामे करता येत असत.

ते दोघे काही काम मिळेल या बाबेने राजधानीच्या गावी आले. दुसऱ्या दिवशी राजाकडे जाऊन सर्वातरी काम भागून घ्यावे असा विचार करून अण्णा सकाळी सककर उठून निघाला.

“संध्याकाळ ज्ञायच्या जंत घरी ये, वर का !” लहानाने अण्णाला सावध कर-ण्यासाठी सांगितले.

अण्णा जाला तेव्हा राजा जागेत फिरत होता. त्याने अण्णाला विचारले—“कोण रे बाबा, तू ? काय पाहिजे तुला ?”

अण्णा हात जोडून तसस्कार करून म्हणाला—“महाराज ! मी म सोळा चाकटा

भाऊ दोघे गरीब आहो, काही काम मिळाले तर आपल्या पायाची पडन राहू ?”

“तुला काम देईन, परंतु काळजीपूर्वक जबाबदारी ओळखून करशील का ?” राजाने विचारले.

“करीन महाराज !” अण्णा म्हणाला.

राजा त्याला राजवाड्यात बोलावून घेऊन गेला. बकरीचे एक तुंडर कोकळ दाखवीत म्हणाला—“या कोकळाला रानात परायला घेऊन जा. सूर्यास्त झाल्याच्या आत घरी परत येऊन हे कोकळ माझ्याकडे आणून पोचते कर. एक गोष्ट लक्षात ठेव, पूर्वेकडे एक टेकडी आहे. तिच्या पलीकडे जाऊ नकोस मी सांगितल्याप्रमाणे वागला नाहीस तर तुला मी आयुधभर जाडवेळ अशी कडक शिक्षा करीन.”

प्रत्येक गोष्टीला मोंडघाने डोके हलवून होकार देत राजाचे कोकळ एका जागेत

धरून अण्णा रानात गेला. रानात खाली उतरविल्याबरोबर ते कोकरू जड्या मारीत घावू लागले. अण्णा त्याच्या पाठीमागून धावत गेला. दोघे दरेच दूर पावत गेले.

दुपारी अण्णा खायला बसला तेव्हा ते कोकरू सुद्धा जळाले. अण्णाने आपल्याच खाण्यातले अर्धे त्या कोकराला खायला घातले. स्वामंशर दोघांची गळापळ पुन्हा सुरू झाली. दोघे पुर्वेकडच्या टेकडीवर येऊन पोचले. त्या टेकडीवर पूष्कळ फळ-झाडे होती. झाडांवर खूप फळे लागली होती.

राजाने वजाखून सांगितलेली गोष्ट अण्णा विसरला आणि झाडांवर चढून

हात इतका पिकट झाला की त्याला हात स्वच्छ घुवावासा वाटला. टेकडी पलीकडे त्याला एक झोपडी दिसली. त्याने कोकराला उचलून घेतले आणि त्या झोपडीच्या बाजूला चालू लागला. कोकरू पाय धाडीत मोठ-मोठ्याने जोरदू लागले, परंतु अण्णाला समजूनच कमी होती. म्हणून कोकराच्या ओरडण्याचा अर्थ न कळल्याने तो सगळ्या त्या झोपडीजवळ आला.

त्या झोपडीजवळ एक भयंकर आकृती असलेला मनुष्य बसलेला होता. त्याचे दोळे टक्कळ पडलेले गुळगुळीत होते. कावेचे बोट बाहेर की काय वाटे. त्याला चिटकली दाढी होती. त्याच्याजवळ एका बाजूला बटाच्याच्या मांसाचे तुकडे करून ठेवलेले होते. ते तुकडे भाजण्यासाठी एक लोखंडी सळई त्याच्या हातात होती. तो गोंगडी पेटविण्याच्या भटपरीत होता.

त्याने अण्णाला दाहिले व म्हणाला—

“मेरे पोर! दमदी पेटव जरा.”

“काळोख पडण्याच्या आधी मी परत गेले पाहिजे. येथे पाणी मिळेल म्हणून आलो होतो.” अण्णा म्हणाला. कोकरू आपले जोर-ओसने पाय धाडीत मोठ्याने जोरहत होते.

तो भयंकर आकृतीवाला मनुष्य कोकराचे कान पिळवटीत म्हणाला—

“काय म, मजून

मुसी घेऊन फिरला नाही वाढते?” मंदिर अण्णाला म्हणाला—“हे कोकरू फार वमंड-खोर आहे. वे तुझे नाही ऐकणार. तू त्या कोकराला त्या कोठडीत टाक आणि बार लावून गोंगडी पेटव येऊन. मी तुला पाणी आणून देतो.” असे सांगून त्याने अण्णाला एका कोळी बोटाने दाखविली आणि स्वतः झोपडीत गेला.

अण्णाने नाइलाजाने त्या कोकराला कोठडीत बंद करून ठेवले आणि गोंगडी पेटवामला बसला. त्याला ते जमले नाही. ती पेटली तोंफयंत चांगला काळोख पडू लागला होता. तेव्हा तो भयंकर आकृती-वाला मनुष्य एक तपेली भरून पाणी घेऊन आला. अण्णाने खार्श्याने हात घुतले आणि कोकराला उचलून लवकर घरी जावे या विचाराने कोठडीजवळ जाऊन दार उघडले, परंतु आत कोकरू नव्हते. एक विकृत आकृतीची बाई होती. तिला पाहून अण्णा झाला. “धाप रे भूत!” असा ओरडत पळून गेला.

तो रात्री फार उधिरा राजवाड्यात आला आणि त्याने राजाला बडलेले सर्व वृत्त सांगितले. म्हणाला—“अहो, ते सामान्य कोकरू नाही. भूत आहे भूत!”

सर्व ऐकून घेतल्यावर राजाला भयंकर राग आला. त्याने नोकरांना बोलावून

अघार कोठडीत टाकायला सांगितले. त्या प्रमाणे नोकरांनी अण्णाला अंधारकोठडीत टाकून कोठडीचे दार बंद केले.

रात्र झाली तरी अण्णा परत आला नाही तेव्हा लहानू राजाकडे गेला. तो अण्णाचाच धाकटा भाऊ आहे हे कळल्यावर राजाला त्याचादेखील फार राग आला.

राजा जे म्हणाला ते वांतपणे सहन करून लहानूने जे घडले ते सर्व ऐकले व म्हणाला—“महाराज! यात काही तरी गुप्ति आहे. वे भात्र मज्ज कळले नाही. ते तुम्ही यला सांगू ढकल्याच मी तुमच्या कोकराला परत आणून देईन आणि आपल्या अण्णाला सोडवून घेऊन जाईन.”

त्याच्या बोलण्याच्या पद्धतीवरून राजाला तो हुशार असला पाहिजे असे वाटले. तो त्याला आपल्या एकावाक्या खोलीत बोलावून घेऊन गेला आणि त्यात त्या कोकणाचे गुपित काय ते सांगितले.

राजाचा फार उधिरा एक मुलगी झाली होती. त्याने त्या मुलीला मुलासारखंच प्रेमाने वाढविले होते. तिला शिकारीला रावात भायचे म्हणजे फार आनंद होई. राजाच्या बरोबर ती शिकारीला जाऊ असे.

एकदा राजा व राजकुमारी शिकार बरोबर फार दूर निघून गेली. त्यांना पुढेच एक टेकडी दिसली. त्यांचे शिपाईबगने माने कोठे तरी राहून गेले होते. दोघे

टेकडी पलीकडे एक सापडी दिसली. ते त्याच्या पाणी मिळाले म्हणून गले.

शोपडीच्या बाहेर एक भयंकर आहुती ज्वालला मनुष्य ज्वालला होता. तो सळलेले वकऱ्याच्या मांसाचे तुकडे खुपसून ते शेंबडीवर भाजून खात होता. राजकुमारीला वकऱ्याचे मांस पाहूनच घृणा वाटली. त्याचे ते मांस भाजीत असता जो घाणेरडा वास येत होता त्यामुळे तिला ओकारी वत को काय असे वाटू लागले.

'इकडे कोठे घायला पाणी मिळाले का हो?' राजाने त्याला विचारले.

तो काही बोलला नाही. जाऊन एका सांबात पाणी आपून देत त्याने विचारले—'तुम्ही मुलगी नक्षत्रासारखी आहे. मला का नाही घडून येईल?'

राजाने समोर सळवार खपसली. घाणेरडे मांस खाणारा व कोणी राक्षस दिसतो आहेस! माझ्यावर का तुम्ही सजत? 'राजकन्येचे विचारले.

ते ऐकून त्याचे कावसारखे डोळे लाजभट्ट झाले. त्याने वकऱ्याचे मांस भाजण्याची सळई उचलून तिच्या डोक्यावर ठेवली आणि म्हणाला—तुला वकऱ्याचे मांस म्हणजे घृणा वाटते नाही का तर तू आजपासून दिवसा बघरी हाऊन राहशील आणि मला राक्षस म्हणजे म्हणून रात्री

माझ्यावरून भयंकर रूप असलेले एक भूत हाऊन राहशील.'

तो काणी भयंकर मांत्रिक होता. राजाच्या राहत्या राहत्या कोकल साखी त्या दिवसापासून ती दिवसा कोकल आणि रात्री एक भयंकर भूत होऊ लागली. रात्री तिला काणी पाहू नये राजा या गोष्टीची काळजी वाळगीत असे. राजकुमारीचे लग्नाचे वय होते परंतु त्या मांत्रिकाच्या वृष्टपणामुळे ते लग्नच झाले. त्या मांत्रिकाची सर्व शक्ती त्याच्या दाढीत आणि त्या सळईत होती.

लहानूने राजाच्या तोंडी ते सर्व एकून घेतले आणि विचार करून म्हणाला—'महाराज! राजकन्येला आजच्या रात्रीत काही एक त्रास होणार नाही ती मनुष्य स्वरूपात राहील. तिला भवात्तच वाचविले नाही तर मात्र घोक आहे. मला एक ह्रष्टपुष्ट बांकड आणि थोडी राळ या मी करतो काय करायचे ते.

राजाने दिलेला वकरा आणि राळ घेऊन लहानू निघाला.

मांत्रिक आपल्या शोपडीसमोर एका हाताने मांस भाजीत खात होता आणि दुसऱ्या हाताने दाळ पीत होता. लहानू बोकडाला घेऊन त्याच्यासमोर उभा रहात म्हणाला—'मामा! मांझाचा काय भागेरडा वस येतो आहे हो!'

'घेरे ये आच्या! कोठे धिळाला बुवा तुला बोकड? चांगला दिसतो आहे की रे!' मांत्रिक म्हणाला.

'तुझ्यासाठीच तर घेऊन आलो आहे माया लहानू म्हणाला.

'तरमय उशीर का? काप त्याला हे मांस अगदी वेचून बाहेर! हा चांगला रुकर जातीचा भाजलेला बोकड दिसतो आहे.' मांत्रिक म्हणाला.

'ते बरोबर नाही मामा! बोकड कोण त्याही जातीचा असला म्हणून काय झाले? चव एकच तुला भाजताच येत नाही मी दाखवितो कसे खाण्याचे से!' लहानू म्हणाला.

“वाह तर रे, तू कसे भाजतोस ते.” असे म्हणत मात्रिकाने आपली मांस भाज्याची सळई लहानूच्या हातात दिली

लहानूने मांसाचा एक तुकडा सळईत सुपसून भाज्याला मुरवात केली थोड्याच वेळात छान वास येऊ लागला

“भाच्या! कसेच की रे तुला छान वाजता येते मांसाचा वास असा असावा लागतो. तो तुकडा टाक द्या!” मात्रिक म्हणाला

मात्रिकाला लहानू म्हणाला- मामा! बाकी घाई करू नकोस. माणसही थोडे माजलं पाहिजे जवळ येऊन वांकून पहा मसा खमण वास येतो आहे तो” लहानू म्हणाला

मात्रिक जवळ येऊन शेंबडीवर होळी मिटून वांकून वास येऊ लागला. त्याच वेळी लहानूने विस्तवावर राखीची पूड टाकली. त्याबरोबर मात्रिकांनी दावी सणासाठी बळून गेली लहानूने तत्क्षण ती

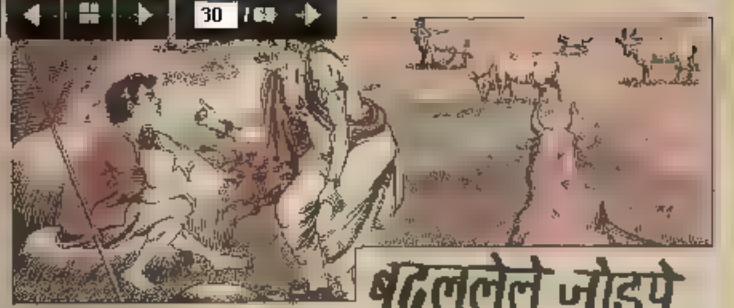
“वकर” होऊन वास्तव ही शब्द

मात्रिक लगेच वकरी होऊन बं ‘बं’, असा ओरडत रामान निघून गेला

मात्रिकांची गल्लीच नष्ट झाल्यामुळे राजकन्याला स्वतःच लग्न आलं तिने लहानूचे आभार मानले.

लहानूने मात्रिकांची सळई झोपडीत फेकून हांगडीतल्या विस्तवाने झोपडीला लागू लावली आणि राजकन्याला घेऊन डेजडड्यापूर्वी राववाड्यात परत आला

कितीच दिवसांनी आपली मुलगी स्वखूब परतलेली पाहून राजलाल परमानंद झाला त्याच्या झोळ्याचा आनंदवाधू आले तिला पुन्हा मनुष्यरूप मिळवून देणाऱ्याचीच लग्न करणार असे राजकन्येने ठरविले होते तिच्या इच्छेप्रमाणे राजाने लहानूची राजकन्येचा विवाह करून देऊन त्यालाच आपला वारस करून घेतले लहानूने बघणाऱ्या शेंबडीत त्याला आपल्याबरोबर रानवाड्यातच ठेवून पेलले

बदललेले जोडपे

एका गावी रंगनाथ आणि रत्ना नावाचे नवरावायकां रड्यात असत त्या जोडप्याचे लहानसहान करणारवून दररोज भांडण होत असे रात्रदिवस त्यांचे भांडण हाईत गांवातल्या काही वडीलभाऱ्या मंडळींनी त्यांना किती समजावून सांगितले परंतु कोणाच्या उपदेशाचा त्यांच्या मनावर यत्किचित्तरील परिणाम झाला नाही

दोघांचे भांडण होत राही. परंतु परस्परांना दोषे घेऊन होती. त्यांना रामू नाकाचा एन मुलगा झाला तो दोघांना जीव की प्राण होता. परंतु त्याचा बर्थ असा नाहा की त्यांचे भांडण थांबलं रामू लहानाचा मोठा होत गेला तपससे आईवडिबाबे राज होणारे भांडण त्याला मुळीच आवडतनासं झाले ते तो पहात होता. तेव्हा हे भांडण कसे बांबवायचे याचा तो विचार करू लागला

त्याला फक्त तारावेच वर्षे लागले असेल तो गुरे चारायला जई तेथ दखोल तो हीच चित्त करीत बसे

एकदा तो असा बसला असता त्याच्या गांवचा मूनवाचा दूर करणारा भात्रिक झाला त्यान त्याला विचारलं काय रे, फार विचारात दिसता आहेस?”

रामू त्या मात्रिकांना आईवडिलांच्या भांडणाची गोष्ट सांगत म्हणाला-“त्या दोघांचे भांडण बसलं बसले म्हणजे मला काही घुनतच नाही.”

तो म्हणाला-“काय रे, तुमच्या आईवडिलांचा स्वभाव बदलण्यासाठी तुम्हा दोघे बदलावे लागेल. की एक युक्ती सांगेली, लसे कर.” असे सांगून त्याने रामूला काहीतरी समजावून सांगितलं.

संध्याकाळी रामू दुरांना घेऊन घरी परतल्याबरोबर आईला म्हणाला-“आई,

माझा एक खंदरा धुवून बाळत टाकायला तुला सांगितला नव्हता का सकाळी? इतकं काय मी विसरलेस तू? तुला एकाच एक मूळगा आहे, ही गोष्ट तरी तुझ्या लक्षात आहे की नाही, संकाड! वसे म्हणत पाकड्या तिकड्या उडव्या माड लागल्या

त्याचे हे विचित्र वागणू पाहून रत्ना घाबरेल गेली. रामू पूर्वी कधी असे उलट बोलला नव्हता आणि आज एकाएकी त्याच्या काय झाले तिला कळेना. त्याने खंदरा धुवून देव म्हणून सांगितलं नव्हतं काही तरी विधीय कारण बघतं पाहिलं असा विचार करून ती काही बोलल्याशिवाय बाजारातून सामान घेऊन येयला निघाली.

काही वेळी रंगनाथ येताच रत्ना त्याने मुलाला कोपरात आन घुपसून बसलेला पाहून विचारले-“काय रे, असा कां बसला आहेस? बरं नाही का?”

“बरं तसायला काय झालं आहे? डोकं बरं करून चालणदेखील कठीण वाटू लागलं आहे!” रामू म्हणाला

‘तस वाटू लागायला कारण काय, सांगशील तरी?’ रंगनाथाने विचारलं

“अशात भावायला लागलं नव्हतं नाहीत. ऊन जसो, पाऊस जसा पंथी अशी, अनन्याणी चालावे लागते. एकुलत्या एका मुलाला बसच पागबायच जसतं नाही का?” रामूने शिडल्यासारखं उत्तर दिलं

वे ऐकून रंगनाथाची भूक तहानच उडायी रामू दापाजवळ जे उर्मटपणाने चुकूनदेखील कधी सां बोलला नव्हता

इतक्यात रत्ना बाजार करून बरी आली बापाजवळदेखील ती नंहुमोसारखा बोलत नाही आहे हे पाहून तिच्या छातीत ‘घसत झाले

रानी जेवतानासुद्धा रामू आईवडिलांशी विचित्रपणाने वागला बोलला कारण तो मात्रिकाच्या सल्ल्याप्रमाणे सर्व नाटक करीत होता एक वाटबळा छोटला.

खरी भूतपिशाच बाधा तर झाली नव्हतं मात्रिकाला बोलावून पाहूया का?’

“संशतच काय येऊन बसली आहेस? ओषध देवविल पाहिले बेघाचे!” रंगनाथ म्हणाला.

या रंगाला ओषध कोण देणार? चांगला मात्रिक कोणी झेल तर क्षणाभरात मरून टाकून मुलाला सुदीवर आणिलं” रत्ना म्हणाली

“बेधाणिबाध या बाजाराला इतर कोणती हो चिकित्सा कामाची नाही रंगनाथ म्हणाला

दोघां नवगवायकोची बरीच बाचाबाची झाली रामू काही वेळ ऐकत राहल्यावर म्हणाला-‘मी सांगतो त्या मात्रिकाकडेच पाहिल तर मी घायला तयार आहे!’

मी कोणाकडे येत नाही, अस त सांगता त्या वेडातही एका मात्रिकाने मारला तयार आहे हे ऐकून नवगवायकोच्या मनाचे थोडे समाधानच झालं दोघं मात्रिकाकडे त्याला पळून गेली

त्याची सांगितले ते सर्व ऐकून वेऊन मात्रिक म्हणाला-‘तुमच्या मुलाचा हा बाजार बरा होणे नितनेसे कठीण वाटत नाही मी तुम्हा दोघांना एकेकटयाने एक प्रश्न विचारून त्या प्रश्नाचे तुम्ही करं ते

उत्तर सांगितले तर मी एका क्षणात त्याचा आजार बरा करून दाखवितो’

त्याने प्रथम रंगनाथाला निराळं बोलावून विचारलं-‘रामू तुझाच मुलगा ना खर सांग?’

तो प्रश्न ऐकून रंगनाथ चकितच झाला पण रागावल्याशिवाय म्हणाला-“होय!”

तंतर त्याने रंगनाथाला बरेत पाठवून त्याच्या बायकोला बोलावून तीच प्रश्न विचारला-‘रामू तुझाच मुलगा ना?’ ती देखील अकित होऊन म्हणाली-‘होय’ नाही तर काय?

तंतर त्याने दोघांना एकत्र बोलावून म्हटलं-‘तुम्ही दोघांनी बरोबर उत्तर दिलं

नाही. एका आठवड्याने विचार करून येऊन पुन्हा याच प्रश्नाचे उत्तर द्या."

एक आठवडा झोडला. दोघे मांत्रिकाकडे आले त्याने दोघांना निरनिराळे बोलावून पुन्हा तोच प्रश्न विचारला.

या खेपेस रत्नाबाबाने ब्राह्मण विचार केल्यासारखे उत्तर दिले-"तो माझ्या मायकोचा मुलगा आहे हो!"

रत्नाने उत्तर दिले-"तो माझाच मुलगा हो!"

या खेपेस मांत्रिक बोहे स्मित करून म्हणाला-"पुन्हा दोघांची उत्तरे बरोबर नाहीत. आणखी खूप विचार करून एका आठवड्यानंतर येऊन बरोबर काय ते उत्तर द्या."

रामूचे वेग दिवसेंदिवस वाढतच गेले या खेपेस काय उत्तर द्यावे, याचा परस्परराशी विचार करून दोघे काही तरी ठरवून उत्तर द्यायला एका आठवड्याने आले.

मांत्रिकाकडे पोचल्यावर दोघांनी निरनिराळे भंटूनही एकच एक उत्तर

Fullscreen

127

34 / 68

या वळी मांत्रिक मांडणाने हसला आणि म्हणाला-"कसत याच बेळी तुम्ही अगदी बरोबर उत्तर दिलंत इतक्या दिवसांनी तुमच्या मातंगरचे भूत पळाल आणि तुम्ही दोघे परस्परांशी डोके ठिकणावर ठेवून बोललात नवरात्रापर्यंत परस्परांची बोलायच नाही, अशा अलायचे ते मांडण्यासाठीच! परस्परांचा सल्ला घेण्यासाठी नाही तर ते बोलणे म्हणजे परस्परांबरोबर ओढाताणच नाही का? आपुल्यभर भाडतच राहणार का? रामूला काही झालं नाही त्याने माझ्या सल्ल्यानेच हे सर्व नाटक केले होते दोघे परस्परांच्या हिताच्या गोष्टी बोला परस्परांचा सल्ला घ्या तुमचा मुलगा म्हणजे एक रत्न आहे. तुम्ही आपल्या आठवणामुळे त्याला तका जोब करून सोडल होतं."

रत्नाबाब आणि रत्नाची चांगलीच कान लघाडणी झाली त्यांनी भाडावचे सोडक रामूचे पुढील कायम सुखाच झाले

सत्यकामाची जादू

ही रागाड नावाच्या देशात हरबर्मा नावाचा एक इमानदार व धर्मशूर व्यापारी रहात असे. पोडा काम मिळे त्यावर त्याच्या घनाचे समाधान होई. साडेकाजी, मिसळ-घान्य दगैरे बोष्टी त्याला मुळीच मावळत नसत. स्वतःला अशा नीतिनिश्ठांनी बांधून ठेवले असून ही त्याने पुढील ऐश्वर्य संपादन केली. गिऱ्हाइकांचा त्याच्या मालावर व त्याच्याघर फार विश्र्वास होता. म्हणून त्याच्या दुकानासमोर गिऱ्हाइकांची वेहमीच गर्दी असे.

बुडापकाळी त्याला मरण आले तेव्हा त्याचा एकुलता एक मुलगा शंखवर्मा त्याच्या सवें सपत्नींना वारस झाला. शंखवर्माचा स्वभाव बापाच्या अगदी उलटा होता तो महास्वार्थी, डापी आणि बुष्ट स्वभावाचा होता. परंतु तो लबाड होता. सवार्थी पोडगोंड बोलून आपले काम करून

घेई. मो वेव्हा गळ्या कापीळ सांगणे कठीण होते. मनातल्या मनात तो कितीक कट रचून फायद्यावर नजर ठेवी. त्याचे लग्न झेजारण्या राज्यातल्या एका लबाड व्यापाऱ्याच्या मुलीशी झाले होते. ती मुलगी शंखवर्माखोच वस्ताद होती. ती नवऱ्याला त्याच्या लबाडीच्या कामात मदत देत असे.

ही रागाड म्हणजे रत्नाचे आगर होते. जमीन सुपीक होती आणि पाऊस पाणी नियमित वेळेवर होई. प्रजेला कधी कष्ट सहन करावा लागल्याचे आठवत नव्हते.

त्या वर्षी पीक चांगले निघाले. दूरदुरून लोक येऊन वास्त किंवा देऊन घान्य विकत घेऊन जात. खळघातच घान्याची खरेदी होऊन गेली. चांगला भाव मिळत होता म्हणून घेतकऱ्यांनी आनंदाने आपला बराचसा माल परदेशी व्यापाऱ्यांना विकून

टाकला धान्य विकत घेणारे जसे आलं तसच तद्दीप्त पण झालं

झाडी महिन लोहत्यावर दुकानांत अन्न-धान्य दिसनासे झालं, धान्याची तूट होताच राजाने आपली सर्व कोठारे बुली केली परंतु ते अन्नधान्य व्यसनंय प्रजेला कसे काय पुरणार? तूट कायम ती कायम

दुष्काळाने अर्थकार रूप धारण केले उपाशी मरणारांची संख्या वाढू लागली राजाला काय करावे सुचना आपल्या प्रजेचे हाल पाहून राजाच्या डोळ्यांना पाणी येई परंतु त्या पलीकडे करणे त्याला अशक्य वाटू लागले अशा परिस्थितीत शंखवर्मा एकदा राजाच्या दर्शनास आला म्हणाला- 'महा-

मंडू शकल सामर्थ्याची कृपा करावी

आमच्या प्रजेची शेवा अन्नक प्रकारे करण्यासारखी आहे पुन्हा पिक येऊन कापणी होईपर्यंतच काय ती हा प्रश्न आहे ती शेववायला काही सुक्ती असेल तर मागे ' राजा म्हणाला

मी आपला दासानुदास आहे विचार करायला मला फक्त दोन दिवसांचा अवधी देण्याची कृपा करावी' शंखवर्मा म्हणाला

तिसऱ्या दिवशी तो पुन्हा महाराजांच्या दर्शनास येऊन म्हणाला- 'आपल्या राजा-रखे राज्य शक्तिशाल आहे तथून आपणांस तांदूळ मार्गाकडे येईल हद्दीवर्षाची आपल त्यांच्यानीं बर आहे ही गोष्ट खरी असली तरी महाराजांनीं विनती केली तर शक्ति-शालचा राजा आपल्यास नक्कीच मदत करील'

अशक्य' तो आमच्या कीर्तीप्रतिष्ठेचा प्रश्न आहे मी शत्रूच्या दारासमोर भीक मागण्याला कदापी जाणार नाही' राजा म्हणाला

शंखवर्मा क्षणभरच विचार करून घाबून म्हणाला- 'आपण म्हणालात ते बरोबर आहे मीच भूखंपणाने बांजलां होती प्राणापेक्षा प्रविष्टा मोठी असते ही

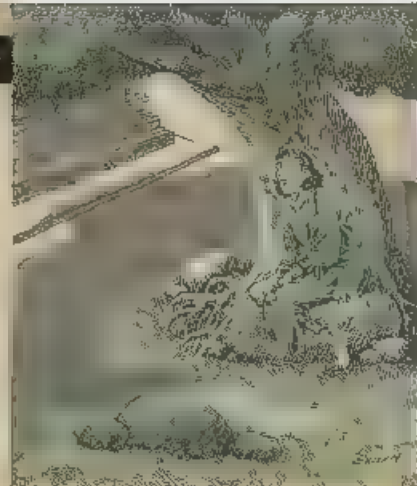
क्षमा करा मी आणखी एक सूचना करावी म्हणतो ती आपणांस नक्कीच पसंत पडेल त्यामुळे आपल्या शत्रूचे शूक-सानसुद्धा आपल्याला करता येईल'

'अशा गोष्टीमा मी त्कार कसा काय देईन?' राजा म्हणाला

'एका वसईत दोत पक्षी मारता येतोच शक्तिशाल वंश मज्ज सासरे राहतात त्याच्या मदतीने मी आपल्या प्रजेला बार पार महीने पुरेल एवढे अन्नधान्य त्या राजाच्या नकळत आणवितो त्यासाठी जो बांडा जास्त खर्च होईल त्याच्याकडे असण व्हा करावे' शंखवर्मा म्हणाला

बोर बाजार हा प्रामाणिक राज्य व्यापार नाही; परंतु त्यामुळे आपल्या प्रजेला जर अन्नधान्य मिळणार असेल तर मी त्या गोष्टीस होकार देईन त्यामुळे शत्रूचे नुकसान होईल हेदखील खरे आहे, परंतु समज, तुम्ही असा बोरीचा वद केलात तर धान्याच्या किमती कितीशा वाढवाव्या लागतील?' राजाने विचारलं सामान्य किमतीपेक्षा काही वाढी तरी चौफट किंमत वाढीच लागेल' शंखवर्मा म्हणाला

'ते तर फारच जास्त झालं नाही का?' राजाने विचारलं

'बोरीने माल आणवायचा म्हणजे जास्त खर्च होणारच महाराज!' शंखवर्मा महाराज अनुकूल असल्याने तबून म्हणाला शंखवर्मा रहात असे तो त्याच्या बापाचे शेवटीसोवटी वाचलेला एक मोठा बाडान होता त्याच्या बारी बाजूला एक मोठे आवरण होते त्यातच एक कुंड, उद्यान आणि देऊळ होते देवळाच्या आवाराची भित मक्कम होती देवळाच्या जवळच एक लहानशी आमराई होती

शंखवर्मा पहिल्याने महाराजांच्या दर्शनाला गेला होता त्या दिवशी एक व्यक्ती देवालयच्या प्रदक्षिणेच्या अंगणात बसलेला होता त्याचे नाव सत्यकाम होते तो एका

खडेगाथात राहणात परंतु हुशार आणि समजूतदार मनुष्य होता त्याची कायका पारं दुष्प्रसंगाच्या संकटांत सांपडून उपाशी मरण पावली जी जिवंत राहली ती घरदार सोडून फिरत त्या दिवशा नमकी त्या देवालयच्या घर्मशाळेत येऊन पोचली

सत्यकाम एका अड्डाला टेकून बसला असता त्याला देवळाच्या चौथऱ्याच्या फटीतून मुर्गा बऱ्हेग येत असलेल्या दिसल्या प्रत्येक मुर्गीच्या ताडान एकेक तांडुळाचा दाणा होता ते पाहून त्याच्या डोळ्यांत एक नवीन प्रकाश पदच्छासारखं झालं ते देवळात त्याच्या देशातल्या एका श्रीमंत व प्रसिद्ध अशा व्यापाऱ्याचे असल्याचे त्याला

हवात घंतेली आणि तिथ्या आघारे लंगड्यासारखा चालत चौथऱ्याच्या फटीतून पोचा आणि बावूने ती जागा बसवून पाहू लागला फाटीच्या आवाजावरून त्या जागेच्या तळघर असावे व त्यात तांडुळाची पोती दडवून ठवलेली असावीत असा एक संकल्प त्याच्या मनात आला प्रजेला सांगला मिळत नाही आणि अज्ञाविना कित्येक लोक तडफडत भरत असता इतके घान्य यथं कसे काय आले? ही गोष्ट सरकार बरबारात पोचविली पाहिजे

तो विचार घेतात येताच तो प्रधानाला भेटायला गेला आणि म्हणाला- 'प्रधान' शखवमोच्या देवळात जं तळघर आहे त्यात घुस्कळ घान्य आहे'

'तुझं होके ठिकठिकावर आहे ना' शखवमोला तु काय सामान्य मनुष्य समजलास? फार मोठी मायामी आहे त्याचा बाप व तो घर्मभरित म्हणून प्रसिद्ध आहेत त्याच्या विषयी स्वप्नातदेखील असा विचार जाणू नकास बर तर ना! प्रधान म्हणाला

सत्यकामने कोतवालाकडे जाऊन सगून काढिल परंतु तेथमुढी त्याला त्याच्या प्रयत्नात यश आलं नाही तेव्हा त्याने कष्ट सहन करणाऱ्या प्रजेच्याच नेजरीसमोर ही गोष्ट आणण्याचे ठरविले

मध्याकाळी तो एका वडाच्या झाडाखाली येऊन बसला अन्नान्न करीत हांबघर फिरणारे पुष्कळ लोक येथे आले जिवंत प्रवेश होती ती शंखवमोच्या विषयीच ही काही तरी बातत असल्याचे ऐकून सत्यकामाची उत्कुकता वाढली त्याने त्यांना विचारले- 'कोण हा शखवमो? कसा काय आहे तो?' 'देवासारखा पावला आम्हांका उदार, दगाळू आणि दानखुर' सर्वांना दान करतो तो' एक जण म्हणाला

अन्नदान करतो का? सत्यकामने विचारले

नाही पैसे देतो' तो म्हणाला 'पैसे कशासाठी, याळागला? राजागात घास मिळाल तर ना? पैसे मिळालं तरी काय फायदा? आपल्याला म्हणून तर झाडांचा पाला कंदमुळे खाऊन आपलं मरण पुढं ढकलावे कायना आहे' आपल्याला जिवंत ठेवण्यासाठी तो काही करतो आहे का?' सत्यकामने विचारले

तो मगच एकादला जाणखी नाही जाऊ जमालं सत्यकामने विचारलेल्या प्रस्नाचे उत्तर प्रत्येक व्यापाऱ्यापरीने देत गला 'तोच नव्हे आणखी कोण काय करू शकणार? तो आहे व्यापारी घान्य असेल त्याच्याकडे तर तो विकत देईल, होय की नाही?

आपलं रक्षण स्वतः राजा करू शकला नाहीतर एक व्यापारी की आपल्याला वाचविणार? देवाची कृपा नाही आपल्यावर आपण घरण लिहून ठेवले आहे!' सत्यकाम म्हणायला त्या सर्व लोकांचे मत शखवमोविषयी चर्ंगलं आहे ते थोडमून यांचे मत बदल गेला काहीतरी युक्ती केली पाहिजे असा विचार सत्यकामच्या मनात आला तो उरलेल्या कामांशी बोलताना जसं म्हणाला 'मित्र हो खरेखान काय ते मला माहीत नाही परंतु आज मध्याकाळी एक विविध गोष्ट घडली खरी ती शंखेच्या मुर्गेचे असता कोणीतरी यऊन माझ्या कानात सांगितल बाबा व हा दुष्काळ मनुष्य-

निर्मित दुष्काळ आहे. एका लबाड माणसाने सर्व धान्याचा मोठा सांडा करून ठेवला आहे आणि त्यामुळे दुष्काळाचे संकट ओढवले आहे. त्या दुष्टाला पकडून देण्याची शक्ती मी तुला देतो ही शिट्टी. हिच्या मदतीत तुला दुष्ट लबाड माणसाची गुपित चहाळायवर आणता येईल' मी दबकून उठून पाहिले तर माझ्या पायाजखळ खरोखर एक शिट्टी संवसली बिल्ली."

अधु तर द नं शिट्टी! वसे एकदम सब म्हणाले

सत्यकामने आपल्या खिणातून एक शिट्टी काढून त्यांना दाखविली सर्वांनी ती फार लक्षपूर्वक पाहिली

धान्याच्या साठेवाऱ्याला कसे काय धरून देणार बुवा?"

"वडा! सगळी तुम्ही सर्व स्वन च्या बोट्यांनी पहा ना! परंतु त्या पूर्वी तुम्ही समोरच्या शेतात शक्य वितरणा जास्ती जोडता रामा करा सत्यकाम म्हणाला

हा सत्यकामाचा धडा बोडवला करण्याचा होता तो देवदेवीच्या बाहुल्या व्हाय तयार करीत असे जावू शकण्यात ती फारच पटाईत होता सीमंतिनी नावाची त्याला एक सहा वर्षाची मुलगी होती आपल्या बापायच्या जावूच्या प्रयोगाची तिला फार आवड होती ती याच दुष्काळात मरण पावली होती तिची ती शिट्टी होती ती फुकल्या- धिनाय वाजं त्याच्या कुटुंबातली मये माणसे एकाभाणून एक जपानमारीत येत्या- वर सत्यकामने आपल्या सब वस्तू एकक करून विरवती झाल्यामुळे टाकून दिल्या परंतु ती एक शिट्टी माझ मुलांची आठवण म्हणून हो स्वतःजखळ एका पिशाचीत ठवीत असे

ही एक विशेष तऱ्हेची शिट्टी होती एका खराच्या गळीच्या एका टोकाला खराचीच एक पिशाची बसवलेली होती आणि दुसऱ्या टोकाला शिट्टी बसवलेली होती म्हणून खराची पिशाची दाबली की खराच्या

शिट्टी वाज ही खराची पिशाची सत्यकामन आपल्या उजव्या खाकीत दिसणार नाही अशी आणि शिट्टी दाब्या बाजूला मदल्या- च्या वाड राहिल अशी अडवतून ठेवली त्यान तशीच आपली एक शिट्टी एका काठीच्या टोकाला राखत राहिल अशी बांधली काठी शक्या हाताने धरून खाकेतली पिशाची दाबली तर काळीला बांधलेली शिट्टी फुटल्याशिवाय पाजले असत भास होई पिशाची किती वेळा व कशी दाबायची हे त्याला बरोबर माहीत होते त्यान त्याच दिवशी रात्री सब तयारी करून ठेवली

दुसऱ्या दिवशी उजाडल्याबरोबर वडा- च्या जाडसमोरच्या शेतात जमिथपंजर झाडेल जिवंत प्रेतासारखे संकडे लाक जमल सत्यकामन आपली दुसरी शिट्टी सर्वांना चांगली पाहून धर म्हणून सांगितल नंतर त्याने ती शिट्टी काठीच्या टोकाला लाविल राखिल अशी बांधली. त्याने डाव्या हातान काठी धरली आणि म्हणाला- "मित्र हो! मला पडलेल्या स्वप्नाची गोष्ट तुम्हो शर्यांनी ऐकलीच असेल साठेवाऱ्या लोकांनी जिये कोठे थोरले माल लपविला असेल ती कोठ आहे ही शिट्टी सांगल शिट्टी एकदा वाजली तर त्याचा अर्थ हो आणि दोनदा वाजली तर त्याचा अर्थ

'ताही' जसा आहे अहू या तर ही शिट्टी काय म्हणते?"

"ठीक! कळल!" सर्व म्हणाले.

"या भागातला सर्वात मोठा व्यापारी आहे त्याच्या पासूनच पुरवठा कळ या तर त्याचे नाव काय बरे?" सत्यकामने विचारले

"शंखवर्मा!" अस जेणीतरी उत्तर दिले.

सत्यकाम शिट्टीला संवोधन करून म्हणाला- 'शिट्टी! शंखवर्मा साठेवाऱ्या आहे का? कृपा करून सांग!'

शिट्टी फक्त एकदाच वाजली. सबेरे जिकित होऊन परस्परांकडे पाहू लागले

‘तु कांते आहेस त्या राजवर्माने अस-
भ्याच्याच साठ केला आहे ना? पुन्हा
नांग!’ सत्यकाम म्हणाला.

पुन्हा शिंदी एकदाच वाजली
‘न्याय घ्यायचा साठा गोदापार आणि
कोठारात कसून ठेवला आहे का’ सत्य-
कामने शिंदीला पुन्हा विचारले
शिंदी दोन्ही बाजूंनी
“शिंदी ‘नाही’ म्हणते!” सत्यकाम
म्हणाला

“देवळाच्या खाली तळपरात कसला
गाहिजे का साठा तो?” सत्यकामने शिंदीला
विचारले

शिंदी एकदाच वाजली
तळपरातले घान्य बागून् बाहेर काढले
तर खालेल का” सत्यकामने शिंदीला
विचारले

शिंदी एकदाच वाजली लोकांचे रक्त
मळसळून आले

‘सिरा तर देवळात!’ सवें ओरडून
घोष करू लागले.

जिता होता. सत्यकाम आपल्या वनवास-
सह त्या वारेने आत गेला तेव्हा तळपरात
सहस्रांशुची नांदळची पोती एकावर एक
चून ठेवलेली दिसली

अवेकरच ती गोष्ट राजाच्या कानावर
गेली तो आपल्या मंत्र्यासचिवांसह तेथे
जाताना जाला त्याने सत्यकामाचा कंठ कर-
विले न्याय आपल्या सोसण्याच्या सहकार्याने
घान्य विकत घेऊन तळपरात साठवून ठेवले
आणि त्यामुळे ऋषि दुष्काळात प्रजा
मकटात पडल्याचे सिद्ध झाले हे घान्य चौपट
किमतीने विकण्याचा त्याचा विचार होता
सत्यकामच्या वस्तुधर्मी राजाने वाखा-
णणी केली आणि त्याला आपला मुख्य
सल्लागार म्हणून नेमले सत्यकामच्या बुद्धि-
मत्तने दुष्काळाचे संकट किंवा उपासमार
राज्यात त्यानंतर कधी आली नाही

गडवाची सावली

अजबस्तानात इब्राहीम नावाचा धोर गराब यागुस एक गळून पाळून ते सत्यकामने शोधून घेतला
देत असे त्याच मिळकतीवर त्याचा सुदानिवर्त चाले. एके दिवशी एका परवेली
थव थाने ते गडवा भाड्याने घेतले आणि त्यावर वसून प्रवासाचा निघाला. इब्राहीम
गडवाच्या पांढोपाठ पायी चालत होता

तीन सुपरी भूष डोक्यावर लावा तेव्हा ऊन वाडले म्हणून बोटी विधानी मेष्यासाठी
ने एका तारि योथने गडवाच्या सावलीत तो प्रवासी बरा आडवा झाला इब्राहीमला
उन्हातच झडून पडले कारण गडवाची नाबळी दांघांना पुरेन एवडी नव्हती

तो प्रवासी गडवाच्या सावलीत भाड्या झाल्यानरीचा खोपून धोर लागला तेव्हा
इब्राहीमने आपल्या मानकाला घेई दूर नेन आणि मध्ये त्याच्या सावलीत सापला तादछील
शोडपाच यळान बांगला मोर लागला

मिकडे तो प्रवासी बोडपा येळाने जगा झाला कारण ऊन कडक होते आणि त्या
ऊनात हांग कमी येणार? त्याने बोडे घेवून पाहिले तेव्हा त्याचा इब्राहीम गडवाच्या साव-
लीत धोरत असलेला झाला दिसला त्याने भाड्याला दूर नेल्याचे त्याच्या लक्षात आल्यानिराव
घडले नाही इब्राहीमला जागे करून तो त्याच्याशी वृष घाडला तेव्हा इब्राहीम त्याला
म्हणाला- ‘हे पहा मी गडव घाडपाने दिले होते त्याची सारमी नक्की दिली

दोघांचे सांख हळूहळू मुष्टीमुडापवेले येऊन पोचले त्यांचे मारमारी झुंकी
तेव्हा गडव पाठीवरचे सामान छाती केंवून देऊन पसार झालेले होते

अहंकार

नवरात्र नाचाच्या शास्त्री शिवज्ञानी नावाचा एक पंडित रहात असे. गावकरी त्याच्या बिडबिडवलेल्या त्याचा फार वादर करीत. त्याच्या घरी नेहमी पंडित जमल आणि त्यांच्यात शास्त्रार्थ होई.

त्याला पार्वती नावाची एक मुलगी होती ती देखील विदुषीच होती. ज्ञानावर काही पडले की लगेच ते तिच्या लक्षात येत असे. शिवज्ञानी आपल्या विषयांना जे काही शिकवी पार्वती ते ऐकूनच म्हणू करी. त्यांच्या घरात पंडितांचा जो गंभीर विषयावर शास्त्रार्थ होई त्यांत तिला न कळण्यासारखे काहीच नव्हते.

सर्व विषयांचे गंभीर ज्ञान असूनही शिवज्ञानी सारखा जाडा विद्वान त्याला ज्ञानज्ञान आहे असेच समजत असे. परंतु पार्वतीला वाटे की तिला कळत नाही किंवा भाहित नाही असे या जगात काही नाही.

तिच्याहून निपट वय असणाऱ्या विद्वानांशी कोणत्याही मोठ्या प्रश्नावर चर्चा होत असली तरी ती त्यांच्यापेक्षा बोलू लाग. हळूहळू ती पंडित च्या शास्त्रार्थात भ्रम घडू लागली. हळूहळू तिचा वर चढण्या वाढत गेला.

पार्वतीला लहानपणापासूनच थोडा गर्व होता, परंतु मुलगी अजून लहान आहे हळूहळू कळू लागल्यावर स्वतः शहाण्यासारखी वागल असे शिवज्ञानीकडे येणाऱ्यांना वाट. शिवज्ञानीला देखील वाट की थोडी माठी झाली की तिला कोठे कसे बोलायचे हे कळू लागेल. वरत तिचा अहंकार तिच्या वयाबरोबर वाढतच गेला.

'बाळ' मोठी मंडळी बोलू लागली म्हणजे लहानांनी मर्ष बोलणे बरोबर दिसत नाही' असे शिवज्ञानीने मुलीला पुष्कळ समजावून पाहिले.

याचा वय किती मोठे झाले तरी मूर्ख ती मूर्खच नाही का? पार्वती म्हणे तिचे पांडित्य इतरांना कळू नये असे भावांस वाटते आहे, असे देखील तिला वाटे.

पार्वतीला पंधराव वर्षे लागले परंतु तिचा गर्व थोडावेढील कमी झाला नाही. शिवज्ञानीला सर्व कळत असूनही मुलीच्या स्वभावाने बदल घडवून कसा आणायचा बरे ते गोष्टी ते आपल्या मित्रमंडळींना विचारीत आणि त्यांना मज्जा घेत. हस्तक्यात नवरात्रीचा उत्सव सुरू झाला दरवारात शास्त्रार्थ होणार होता म्हणून शिवज्ञानी पंडिताला शास्त्रार्थात प्राण घण्यासाठी बालावष आले.

जे बरी नव्हते तरी त्यांच्या बरी पंडितांची सुना चालूच राहली. त्या सभेत कोणी विचारले नाही तरी पार्वती बोलू लागली.

एके दिवशी पंडितमंडळी पार्वती ऐकत असतां कोणत्यातरी महत्वाच्या विषयावर बोलत बसली होती. खुन्या तळावाच्या काळावर एक मजप होता त्यावर कोणी काहीतरी लिहून ठेवले होते कोणाला ते वाचता येईना की कळना म्हणून प्रत्येकजण याने खाची ककून निघून जात होते.

ते ऐकल्याबरोबर पार्वती म्हणाली— मी वाचून दाखविते ते! किती कठीण असले तरी बाफेक कोणी लिहिले आणि ते मला वाचतां आले नाही तर मी शिवज्ञानी पंडिताची मुछमी नाही.

मंडपात काग लिहिले आहे ते पार्वती बाबणार आहे हे सर्व गांवकऱ्यांना कळले सर्व गांवकरी मंडपात जमले पार्वतीत शकत भितीला बांधलेला परदा बाजूला सारला आणि भितीवर लिहिलेले वाचल

'करता येईल जशांनीच हे मोठ्याने बाबावे, या तलावात दहा फूट खोल चिखल जमलला आहे मी काबळे, टोपली घडत हा चिखल एकटीने काढते त्याला तुम्ही सर्व साक्षी रहा

तिचे वाचणे पुरे झाल्यानरोबर कोणी तरी येऊन तिच्या समोर काबळे व टोपली आणून ठेकली.

हे सर्व कशासाठी ?" पार्वतीने चकित होऊन विचारले

तलावातला चिखल उपस तेथे जमलले लोक म्हणाला

"मी बाबून दाखविते म्हटले, मी काम करून दाखविते बरे नव्हते म्हटले" ती म्हणाली

Full Screen 187

ते बाबून दाखविणारीच लिहिल्यासारखे केले पाहिजे असे लिहिले आहे म्हणून कामाच्या पैकी कोणी मोठ्याने बाबून दाखविले नाही तु आम्ही कुठाराकडे दाखविण्यासाठी मागणुड पाहता बाबून दाखविलेले काबळे आणि टोपली घ आता हे काम मूला करणेच लागले सर्व वडील-धारी मंडळी म्हणाली

पार्वती निरुपाय होऊन रडू लागली सवे वडीलचाया मंडळींनी तिची समजूत घालून 'तला ममजावून मागितले म्हणाली-बुढी सर्वानाच पाटी घार असतेच, परंतु कोणी आपल्या बुढीच प्रदर्शन वळीजवेळी करणे बरोबर नाही

जिवजानी एदिन परत आला तोपर्यंत पार्वतीत पूर्ण बदल झाला होता तिचा मने उतरविण्यासाठी त्याच्या मित्रांनी केलेल्या युक्तीमुळे त्यांच्या मूलीत झालेला बदल पाहून त्याला फार आनंद झाला

लाचखाऊ

एका देशात कापूस खूप पिकत असे परदेशातले लोक पुष्कळ किंमत देऊन कापूस विकत घेऊन त्यामुळे कापसाचे बाज फार वाढत गेले तरी तेकावल्या गरजा भागविण्या बतका पैसादेखील देशात उरत नसे

म्हणून राजाने परदेशात जाणाऱ्या कापसावर कर लावून त्याच्यावर मजूर देण्यासाठी बाण या वस्तु करपासाठी एक विशेष अधिकारी नेमवत ही कापूस पिकावणाऱ्या शेतकऱ्यांकडून लाव घेऊन त्याला परत घेऊन ती कापूस निर्यात होऊ देई, त्याने सर्व हित्रास माझे खोलाच उक्ता म्हणून त्या अधिकाऱ्याने शेतकऱ्यांकडून जास्त जास्त जात व्यापला सुरवात केली, प्रजेला कापूस पिकावणासाठी केलेला खर्चदेखील मिळण अकफ्य वाट लागत तेव्हा त्यांना सर्वांनी मिळून येतको लाग्याचे जे भरी होई त्यांच्याकडे आपले गाव्हण नेले म्हणाले- बर राज्याहले अधिकारी जबाब आहेत हा कापसावरचर अधिकारी तर तुम्हाला लाचखाऊ आहे याचा काढून टाकून पुन्हा बांगल्या अधिकाऱ्याला नेमारे " जशा विंगती केले

मंत्र्याने सहाय्युक्ती दाखवीत म्हटले-"तुम्ही सर्वजण प्रत्येकी मला एक एक हत्तार घेपरे वा मी त्याचा काढून टाकून दुसऱ्याला नेमता'

दानशूर

फारगुवी कोशल देशात सिद्धेश्वर नावाचा एक उदार दानवंत करणार गृहस्थ म्हणून असे तो त्याच्याजवळ ब काही जाणि जवळ असे त्यातलं तो भुक्तेल्याला अन्न देत असे तो एक धोर दाना आहे हे एकल कोशलच्या राजाने विचार केला की अशा लोकांना मदत केली तर त्यात पुष्पच मिळेल त्याप्रमाणे तो दररोज सिद्धेश्वराकडे शिधा पाठवू लागला

सिद्धेश्वराची बायको हुंसमती सर्व प्रकारे पतीला अनुकूल अशीच होती तिच्याकडे पणाच्याला तितलं कधी नाही म्हटलं नाही अशा त्या उदार जोडप्याला कोशल राज्य भर लोक दानशूर म्हणून ओळखत. राजा की शिधा पाठवी त्याच्यामुळे तोरनरिबांना अन्नदान करणे त्यांना फार सोपे झाले

एकदा कोशल राजा सकुटुंब तीर्पयात्रेला निघाला आणि काशीला देऊन पोचला

मग मंडळी स्तानामाठी गंगच्या घाटावर जात असताना वहात त्रिपाई महाराजांची स्वारी थंड थाह बाजूला व्हा ' असे ओरडत लोकांना बाजूला रेनोत येत होते त्यांनी कोशलच्या राजाला मुद्धा रडायला लागेपुढ पाहिले नाही.

ते पाहून कोशल राजाच्या शिपायांना गर आला ते काशी राजाच्या शिपायांना म्हणाले- ' कोशल राजा म्हणजे तुम्हांला काय वाटलं? इतकी भयंकर कशाला ?

ते काशी राजाला एकू आले त्यात अ नला घाटा थावविला आणि कोशल राजाला नमस्कार वारून म्हणाला ' सिद्धेश्वर महाराज राहतात त्या देशाच आपण अधिपती हो गार माहोत तसल्याकल नसक्या शिपायाकडून आपणात काम झाला हमा करावी '

वाटलं की दिवस शिष्यावर अन्नदान करणाऱ्या सिद्धेश्वराकडील का मला ही कातो मिळावी? वास्त विचार न करता तो न काशीपाशा लवकरच सर्पावली आणि कोशल देशात परतला त्यात सिद्धेश्वराकड जाणारा शिधा बद करविला

परंतु सिद्धेश्वर व त्याची बायको हुंसमती दोघांसा शिधा बद लात्यावहल काहेंच दु ख किवा कष्ट वाटल्यामारले दिकल नाही सिद्धेश्वराला अपकीर्ती मिळावी म्हणत कोशल राजान त्याच्या घरा जात पाहुण्यांना पाठवायला हरवात वेले

सिद्धेश्वराला आपलं अन्नसत्र चालू राद्-ग्रामांठी त्याच्याजवळ जखडी जमंत

किवा घर वगैरे होते तेमुद्धा हळूहळू थिकावे लागले सर्व संपत्ती विकून टाकल्यावर सिद्धेश्वर चंदा बसल नष्ट लागला त्या दानधर्मविहल व्याख्या मनात आदरभाव होता त्यानी बोहे फार धन-महाय्य केल

परंतु तेमुद्धा क्रमाक्रमाने कमी होत गेले एके दिवशी सिद्धेश्वराला फार कष्ट सहन करावा लागला त्या दिवशी जमतेम पसावर शान्मच बरात होते आणि सुमारे दीस अतिथ येऊन बसल होते

तेव्हा हुंसमती आपलं मगळसुर काढून नवऱ्याला दन म्हणालो- ' मनाला काढून घेत नका प्रथम काम करून घ्या अतिथिसंस्कार निविस्तपण पा' पडला

त्या दिवसापासून सिद्धेश्वराकडे दान करायला एक दाणासुद्धा घरला नाही तेव्हा दोष नवरा वाचकौ काशीभावेला जाण्याचे ठरवून निघाली.

वाटेत दोघे एका धर्मशास्त्रात उतरली त्याच धर्मशास्त्रात आणखी तिघे यात्री उतरले होते. ते बोलता बोलता म्हणाले—“बलीकडे प्रवाश्यांना जेवणाखाणाची फार अडचण होऊ लागली आहे. आम्ही कोशल राजाच्या राजधानीत सिद्धेश्वर स्वामीच्या घरी गेलो होतो पण ते तेथे नाहीत त्यांच्याविषयी तुम्हाला काही माहीत आहे का हो?” त्यांनी सिद्धेश्वरालाच विचारले.

दोघां नवरावायकोला ते ऐकून आश्चर्य घाटले
“तिकाडेच आहेत तुम्ही आजून पहा”
सिद्धेश्वर त्यांना म्हणाला.

ते तिथे होपल्यावर हंसमती पतीला म्हणाली—“कस हो, आपण धार्ताच घरी जाऊ या हे येतील. त्या माघी त्यांच्या जेवणाखाण्याची काही तरी व्यवस्था नको

५५

बोलिल्याने पाप उगवत

‘जसळ कुटकी कवडोमुद्धां नाही, घांता-काय वाटेणार नू’ सिद्धेश्वराने विचारले

‘काही हरकत नाही आपल्या घरी एक उखळ व जत आहे आणि इतर सामानपण आहे ते विकून टाकू या हंसमती म्हणाली दोघे परत आपल्या गांवी निघाली आणि ठजाडेण्याच्या सुमारास घरी घेऊन पोचली. उखळ विकण्याला म्हणून जाणथे हलविल्याबरोबर त्यांना त्याच्या पूर्वेजानी पुष्प ठवलले घन सांपडले हडा होता तो त्यांना आश्चर्याच घाटले.

त्या दिवशी त्यांनी त्या तिघांनाच नव्हे तर गावभरच्या लोकांना बोलावून एक मोठे जवण दिले

तो गोष्ट कोशल राजाला कळलो त्याने दिल नाहीतर देवान दिल असे त्याला वाटले त्याला पश्चात्ताप झाला त्याने त्यांच्याकडे पूर्वीप्रमाणे पुन्हा शिफा पाठवायला सुरवात केली

महाभारत

युद्धाचा सातवा दिवस उजाडला भीष्माने कौरव सैन्य सहलव्यूह रचून उभे केले त्यानंतर पुरुराम्भाने पुरुंग, सहस्रावधी रथ आणि गजसैन्य, याना सीध्याच्या रक्षणासाठी उभे करण्यात आले.

कौरवांचा लव्यूह पाहून धर्मराजाने आपले सैन्य वज्रव्यूह रचून उभे केले युद्ध आरंभ झाल्याबरोबर याद्वे परस्परांचे लव्यूह भग्न करू लागले द्रोण आणि विराट, अश्वत्थामा व शिखंडी दुर्योधन व धृष्टद्युम्न, नकुलसहदेव व त्यांचे मामा जल्य विद्वानु-विद व उरावत, अनेक कौरव वीर व अर्जुन, भीम व कृतवर्मा, अभिमन्यू व धर्मराष्ट्राचे मुल्ले चित्रवत्, कर्ण आणि दुर्मर्षेण जलवत्स व सात्यकी भूरिश्रवा व धृष्टकेतु आणि

श्वेत धर्मराज व श्रुतायु यांचे परस्परांशी युद्ध सुरू झाले

अर्जुनाची युद्ध करीत असलेल्या वीरांनी त्याच्यावर ध्वजवृष्टी सुरू केली अर्जुनाने त्यांना तोंड देण्याच्या हुतून ईशान्याचा प्रयोग केला ते अस्त्र सोडल्याबरोबर त्याच्याशी युद्ध करणारे जखमी होऊन रणांगणावर कोळू लागले. त्याच्या प्रत्येक अमोघ वाणला शत्रू बळी पडत होते. त्याच्यासमोर टिकाव धरणे अशक्य झाले तेव्हा कौरव वीर जोन्वापाणीच्या जाय-शालर घाबले

त्यांच्यापैकी एक मुख्य सुशर्मा हा होता. त्याला कुमोघन म्हणाला—“भीष्माप्पावं अर्जुनाची भयंकर युद्ध करण्यासाठी जात

आहत तुम्हां त्यांच्या मदतीला त्यांच्या बरोबर राहुल पाहिजे मागे पाऊल घेता काय नय "

त्याभ्रमाणे थोड्याच वेळात श्रीधमाचार्य कोरव वीराना बरोबर घऊन अर्जुनावर जुटून पडले

मध्यतरी विराटाची युद्ध करीत असता शोणाचार्यांनी प्रथम त्यांच्या सारथ्याला आणि धाड्यांना ठार केले तेव्हा विराट त्याचा मूलगा शस्त्र याच्या रथात बसून आला भाना दोघे युद्ध करू लागले तेव्हा शोणाचार्यांनी एक पामी याण मारून कोवचा वध केला विराट पळून गेला

॥ श्रीधमाचार्य ॥

युद्ध करीत असल्या विखडीच्या सारथ्याला व धोड्यांना ठार केले तेव्हा शिखंडी तलवार हाती घऊन अवस्थाम्याने शोदल त्या धागाचा ध्वस करीत स्वतःचे रक्षण करू लागला शिखंडी त्याच्या हातातली तलवारच सोडून गेली त्याने ही मोहकी तलवारच अवस्थाम्यावर फकली आणि ध्वरक्षणासाठी समोरून निसटून गेला

अलंबव आणि साल्याकी शोने अलंबवुत युद्ध झाले अलंबवने आपल्या राक्षसी पटनीने माया पसरवून युद्ध सुरू करताच साल्याकीने त्याला वर्जुनाकडून मिळालेले इशान्न सोडून अलंबवला जखमी केले तेव्हा त्याला पळून जावे लागले

धृष्टद्युम्नाने दुर्योधनाशी युद्ध करीत असता त्याच्यावर शरवृष्टी करून त्याला जखमी केले आणि त्याच्या धोड्यांना ठार केले दुर्योधनाचे तलवार घऊन रथसून उडी मारली आणि धृष्टद्युम्नावर धावला इनक्यात शकुनीने घऊन दुर्योधनाला आपल्या रथात बसवून घेतले आणि त्याला वऊन पळून गेला

भीमाशी युद्ध करीत असता कृतवर्माने त्याला धावाळ केले व स्वतः देखीक जखमी झाला त्याचे घोडे ठार झाले तेव्हा तो त्याचा मंहुणा धृषक याच्या रथात बसला

भीमानदेखील कोरव सैन्याचा पुष्कळ संहार केला

उलपी व अर्जुन यांचा मूलगा इरावत याचे त्याच्याशी युद्धाला बालेला विशानु-विदना पळून पार्श्ववर्त बागांचा यथोक्त करून बेजार केले आणि त्यांच्या सैन्याची दागादाक उडविली

घटोत्कच व भगदत्त यांचे युद्ध विचित्रच होते भगदत्त एका मोठ्या हस्तीवर बहून पाडव सैन्याला तुडवीत चालून आला आपले रक्षण करण्यास कोणी नाही असे वाटून पाडव सैन्य पळू लागले. परंतु घटोत्कच एकाएकी अदृश्य झाला आणि त्या पाठोपाठ कोरवांच्या सैन्यात हाहाकार उठून गेला घटोत्कच पुन्हा प्रगट झाला आणि भगदत्तावर शरवृष्टी करू लागला भगदत्ताने घटोत्कचाच बाण भंग करून त्याच्यावर गदाप्रहार सुरू केला तेव्हा घटोत्कच भगदत्तासमोर उभे राहण अशान्न वारून पळून गेला

नकुल आणि सहदेव यांनी त्यांचे मामा शल्य याच्याशी युद्ध करून त्या वीराला मूर्च्छित केले शल्यचा तारपी शल्याला दूर घेऊन गेला नकुल सहदेव यांनी ब्रह्म मिळाल्याबद्दल जयघोष केला ती एकून कोरवसैन्य निराश व हताशताह झाले

तोंपवत मध्याह्न होऊन सूर्य डोक्यावर आला होता

अभिमन्यु व धृतराष्ट्राच्या मूलान्यामध्ये झालेल्या युद्धात अभिमन्युने चित्रसेन विकर्ण आणि दूषेर्वण या जिघांचा रथ जळ केला तो पाहून अभिमन्युवर कोरव वीर भावून आले तेव्हा अभिमन्युच्या मदतीला अजत धावून आला दोघांच परस्परश्री फार मोठे युद्ध झाले अर्जुनाच्या हल्लापासमोर कोणाचा टिकाव लागला नाही सुशमचि अनेक नातेवाईक अर्जुनाच्या धागांना बली पडले सुशर्मा आपल्या काही निवडलेल्या वीराना बरोबर घऊन अर्जुनाशी युद्धाला आला

पुरेसे करून सोडले शल्य इत्यादिक कौरव वीरांनी पांडवांवर जोराना हल्ला करून त्याला किकर्तव्यमठ करून सोडले.

धर्मराज शिखंडीप्रवळ येऊन म्हणाला-
"तू भीष्माचा वध करीन, म्हणाला होतास ना? वहा, बाब भीष्माचार्यांनी किती भयंकर युद्ध सुरू केले आहे? तू त्यांना म्याला बाहेरच बसे वाटते आहे तेव्हा तू दाखव कापला काय पराक्रम तो?"

ते एकून शिखंडी भीष्माचार्यांशी युद्ध करायला निघाला वाटत त्याच्या सत्यानं जडविले आणि त्यावर मानोपास्य सोडले. परंतु शिखंडी मूर्खीच झाला नाही. त्याने वास्तवाच्या प्रयोग केला.

मध्वंतरी भीष्माचार्यांनी धर्मराजाचे धनुष्य आणि त्वज नष्ट करून सिंहप्रज्ञा केली. धर्मराज प्राणस्थ बेला.

भीम यंत्र येऊन जयद्रथाच्या मंगार घावला त्याच्यावर होणाऱ्या वर्षांची पर्वा न करता भीमाने पुढे जाऊन यदाप्रहार करून जयद्रथाच्या रथाने बोबे झर केले. तेव्हां दुर्योधन भीमाने धांवला भीमाने त्याच्यावर देखील हल्ला सुरू केला. भीमाच्या यदाप्रहारादमोर टिकाव लागला नाही तेव्हां दुर्योधनाच्या वचळ होते तब्बूत ते सदैव कौरवशीर त्याला एकटा सोडून पळून

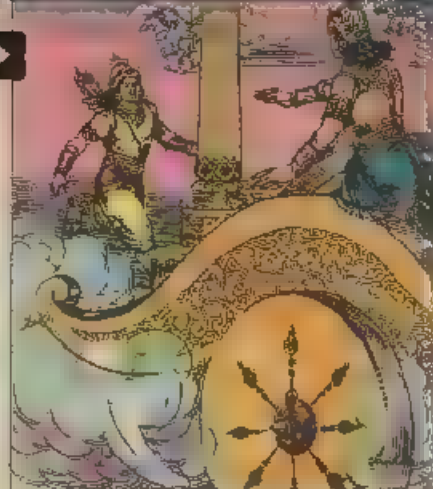
कचाव करून परतला तेव्हा सर्वांनी त्याचे अभिनंदन केले धृतराष्ट्राचा मुलगा विकर्ण माने चित्रसेनाला आपल्या रथात बसवून घेतले.

काही वेळाने शिखंडी भीष्माचार्यांसमोर येऊन युद्ध करण्यास उभा राहला आणि त्यांना बुद्धाला काढून केले परंतु भीष्माचार्यांनी त्याच्याकड लक्ष्य दिलं नाही.

धूर्यास्ताची वेळ होत आनी होती, तेव्हां कृष्णसुम, सायकी धर्मराजी येऊन कौरव सैन्याचा संहार सुरू केला त्याच वेळी चिदानुविदांनी येऊन धृष्टद्युम्नाशी युद्ध सुरू केले. त्यांनी त्याचा रथ नष्ट केल्यावर तो सात्वकीच्या रथात बसला.

त्या चित्रसेने युद्ध संपूर्ण होण्यापूर्वी कर्जुनाने सुखर्षा आदिक कौरव वीरांना धुरेसे करून सोडले. भीमाने दुर्योधन आदिक बोरांना जिकले. सूर्योदय होतोच दोग्ही पक्षातील वीर आपापल्या शिबिराकडे निघाले. त्यांनी प्रथम मंगार शिरजेले नाथ काढले आणि परस्परांचे बांधवपत्नी केले त्यानंतर युद्धाच्या गोष्टी विचरून काही वेळ बाबतवादानात मग्न झाले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी दोन्ही पक्षातील सैन्यात युद्धाची तयारी सुरू झाली. व्यूह प्रतिक्रमूह रचून त्यांनी युद्ध अरंभ केल्यानी

धीषणा केली त्या दिवशी भीष्माचार्यांनी सुरवातीपासूनच खडावतार घेतला होता ते पाहून धर्मराजाने आपल्या सर्व प्रमुख वीरांना भीष्माचार्यांशी युद्ध करण्यास पाठविले.

भीष्माचार्यांनी तीनफ, तुष्य आणि पांचाळ देशाच्या अनेक वीरांना वध केला. त्यांच्यासमोर उभा राहून युद्ध करू शकणारा एकटा भीम काय छे तरला. तोसुद्धा भीष्माचार्यांसमोर उभा भयंकर युद्ध करीत होता त्याने त्यांच्या सारख्याचा वध केला आणि त्यांचा रथ उलटून पाडला. त्याने भीष्माचार्यांच्या मदतीला आलेल्या मुनाच नाथाच्या धृतराष्ट्राच्या मुनाला ठार केला.

कर्जुनाने त्या सर्वांना पळवून कावले आणि भीष्माचार्यांशी युद्ध करण्यासाठी पुढे सरसावला. वाटेत त्याला दुर्योधन, लेख्य आदिकांशी युद्ध करावे लागले.

भीष्माचार्य होते तेथे अर्जुन येऊन पोचला, त्याच वेळी धर्मराज, भीम, नकुल व सहदेव देखील येऊन पोचले. अद्या तऱ्हेने पांचही पांडव आणि भीष्माचार्य यांचे एकाच वेळी युद्ध सुरू झाले.

पांचही पांडव मुद्धाला जाल होते तरी ते भीष्माचार्यांना विचरित करू शकले नाहीत इतक्यात व्यदकाने येऊन सर्वांच्या धनुष्यांचे स्तंभन केले. म्हणजे त्यांची धनुष्ये चमकूनाशी झाली. दुर्योधनाने धर्मराजाला

Full Screen

127

56 / 68

साध्यायायनास्य यादवो राजा अलः
दुर्योधन शोक करीत बसला होता त्याला
संशोधन करून भीष्माचार्या म्हणाले "मी
तुला पूर्वीच सांगितलं नव्हते का? तुला हे
सर्व माहीत नव्हते का मुला जो माऊ
समोर बईल, भीम त्याचा वध सर्वात प्रथम
करील पला न द्रोणचार्यांना तू या युद्धात
व्यर्थ ओढलसं आम्ही आपल्या शक्तीची
पराकाष्ठा करीत आहो आतां तुब काय तो
परकाम राखवून पांडवांचा वध कर

भयान्तराच्या सुभारस युद्धाला भलताच
जोर चढला भीष्माचार्यांनी जणुंकाही
भीमवपारच पेंतल होतार त्यांच्यासी
युद्धाला वृष्टवून, सात्यकी शिखंडी आपा-
पली सैन्य घेऊन आले त्याचप्रमाणे किराट
व द्रुपद सोमकांता बरोबर येऊन आले
याशिवाय कैकेय वीर, वृष्टकेतू आणि कूर्ति
मोठ आपापली सैन्य घेऊन भीष्माचार्यांशी
युद्ध करण्यास आले अर्जुन, उपपांडव आणि
शकितान इतर कौरव वीरांनी युद्ध करीत
होते अभिमन्यू, भीम आणि वटोल्कच
आपली एका बाजून कौरव सैन्याचा वध
करीत होते

कौरव वीरदेखील पांडव सैन्याचा सहार
करू लागले द्रोणाचार्यांनी शोषकांचा आणि
सुजयांचा वध केला द्रोणाचार्यांच्या हानी
रणांगणावर पडणाऱ पांडववीर आणि

ते पाहून वृतराष्ट्राचे सात पुत्र आदित्य-
केतू, बल्लशी क्रुधवार, महोवर पंडितक
अपराजित आणि विशालक्ष जीराजर बालून
आले. भीमाने यधुंगण सोडून त्या सर्वांचा
वध केला हे पाहून दुर्योधनाचे सर्व बाकटे
भाऊ बरबर कांपू लागले दुर्योधन शोक
करीत भीष्माचार्यांकडे जाऊन म्हणाला-
"अजोबा! माझ्या सर्व बाकट्या भावांना
भीम ठार करीत आहे निर्भय होऊन
मुढाला जो कोणी समोर आला त्याला
त्याने जणुंकाही ठार करण्याची प्रवृत्तीच
केली आहे तुम्ही आमच्या बाजूने उत्साहाने
युद्ध करीत नाही जसे मला वाटू लागलं
आहे मी मोठ्या संकटात सापडलो आहे"

भोमाच्या हाती बरपारे कोरव सैय यांच्या आकाशाने मुगडल दुमदुमले.

असा तऱ्हेने युद्धाला रज चढू लागला तेव्हा अर्जुनाचा मुलगा इरावत कोरव सैय्यावर अतो उत्साहाने तुटून पडला.

इरावताची आई ही नागराज ऐरावत याची मुलगी होती. तिच्या पतीचा गह-लघ्नाने रथ केव्हांतरी ऐरावतने तिच्या धर्तुलाकडे पाठविले. ती अर्जुनाच्या ओंय मीदमावर माळली. तिच्या गोटी वरुणाच्या मुलगा साळा तोच झ इरावत. इरावत नागलीकातच लहानाचा सोया झाला. परंतु इरावताचा कुलता यवनसेन हा अर्जुनाचा द्वेष करित असे. म्हणून त्याने इरावताला नागलीकातून हटवून केले.

तेव्हा अर्जुन हंडलोकात होता. ते रुळल्यावर इरावत इद्रलोकात गेला आणि अर्जुनाच्या भेटून त्याने आपल्या जन्मापूर्वीची व त्यानंतरची बाधा सांगितली. तेव्हा इरावत हा आपला मुलगा आहे आणि त्या परिस्थितीत त्याच्याकडे आला या गोष्टीचा अर्जुनाला

Fullscreen 127

आमच्या बाजूने युद्ध केले पाहिजेस!" ती शोष्ट लक्षात ठेवून उत्तम ध्वन जातीचे घोडे-बरोबर घेऊन इरावत युद्धाला आला होता.

इरावत आपले अश्वदल घेऊन कोरव सैय्यावर चालून आल्याबरोबर शकुनी यामांचे गज, गजराज, वृषभ, चर्मवंत, आर्जव आणि धुक नांवाचे सहा गाऊ, शकुनी नका जाऊ असे संगत असतऱ्हे तिकडे दुलंश करून इरावताच्या अश्ववलाशी युद्ध करण्यासाठी आले. त्यांनी सारसी वारवृष्टी काळ केली तेव्हा इरावत तलवार घेऊन आला आणि एकेक करून त्याने कृष्ण नांवाच्या एका भावाला सोडून इतर सर्वांना ठार केले.

ते पाहून दुर्योधनाने त्याच्यावर अर्धवृक्ष नांवाच्या राक्षसास युद्ध करण्यासाठी पाठविले. दोघांचे भयंकर द्वंद्वयुद्ध चालू असता इरावत वृणूट होऊन पडला. त्या असहाय परिस्थितीत त्या राक्षसाने त्याला छातीन तलवार खुपवून ठार केले. या बातमीने कोरव सैय्यात शर्मज आनंदी आनंद पसरला.

मित्रमंद

[१]

करटकाने दमनकाशी आयाडभूती कसा पळून गेला हे सांगून पुढील कथा आंगायला सुरवात केली :

आयाडभूतीवर पूर्ण विद्वत्तास हाकून देवगमा

निश्चितपणे काळकृत्य आणि स्नान-संध्यादी ठरकून घेण्यास निघून गेला. त्याला जवळच एक दृश्य दिसले. बंडारांचा एक कळप करत होता. त्यांतले दोन मेंढे परस्परांशी भांडू लागले. ते दोघे धांवत धांवत येऊन पग्लपग्ल्या डोक्यांना टक्कर देत होते. ते परत मागे जात आणि पुन्हा पळत येऊन जोराने टक्कर देत होते. त्यांची डोकी रक्तवंदाळ होऊन रक्त जमिनीवर साडू लागले होते. जमिनीवर पडलेले रक्त चाटण्यासाठी एक कोल्हा पळत आला. तेव्हा दोन्ही मेंढे मागे गेले होते.

देवशर्मा त्या कोल्ह्याला कातून विचार करू लागला, "कोल्हा अवकलशून्यच! गुल्हा हे मेंढे टक्कर घातल्या येतील तेव्हा तो कोल्हा मध्ये भांडवत नक्कीच मरेल."

त्याने विचार केला, अगदी तसेच दोघे मेंढे जोरात घांवत आले आणि रक्त पाठण्यात गेले झालेला कोल्हा त्यांच्या डोक्यांच्या मध्ये गाकटून रातप्राण झाला. त्या झालेल्या कोल्हासंभरी विचार करित देवशर्मा त्याचा शिष्य होता त्या जागी आला परंतु आयाडभूती तेथे नव्हता. देवशर्माने माईभार्ते स्नान करून परत येऊन पाहिले तर त्याच्या कपड्यांचे गाठोडे तसेच होते. परंतु रात नव्हते.

"खरे हे माझे सर्व माने गेले की!" असा ओरडत देवशर्मा वंशद होऊन जमिनी-

देवशर्मा वसपुत्राबरोल चित्र

वर पडला. काही वेळाने शुद्धीवर आल्यावर ती, "ए आषाढयुती! मला कसबून कोठे निघून गेलस रे? बोलत का नाहीस?" असे म्हणत रडत आषाढयुतीच्या पावलांच्या खुणांच्या अनुरोधाने निघाला.

संध्याकाळच्या सुमारास तो एका खेडेगावात येऊन पोचला. एक कोपटी वायको-बरोबर दाडीच्या बुकानाच जात होता त्या कोपट्याला तो म्हणाला—"बवा रे! मी वा असमयी संध्याकाळच्या वेळी मुखाकडे पाहणा म्हणून काही आहे. वा गावात माझ्या ओळखीचा कोणी नाही. म्हणून मला आपला पाहणा म्हणून राहू दे."

म्हणाला—"काय ग, माला आपल्या घरी येऊन वा जाणिवेबाधला वाह. त्याला अंधारून घालून देऊन हवं शकते विचारून घे. मी मांस आणि दाडी घेऊन येतो."

त्या कोपट्याची वायको वाईट चालीची वाई होती तिने विचार केला, तिला देवदत्त तांबाच्या तिच्या प्रियकराला भेटायला चांगली संधी मिळाली. ती आनंदाने देवदत्ताला दरोबर देऊन घरी निघाली.

घरी पोचल्यावर तिने एक मोडकी जाट देवदत्ताला दाखविली आणि म्हणाली—"माडी, एक संशोधन आजच त्याच्या गावातून आली आहे. तिला भेटून मी ही आलेच. मी येईपर्यंत जरा लक्ष ठेवा." असे सांगून नवी माडी नेसून आणि चार दागिने घालून निघून गेली.

परंतु वाटेत दुरून तिला तिचा नवरा येत असलेला दिसला त्याच्या हातात दाडीची बाटली होती. ती तशीच घरी परतली. दाडीबाईने दागिने काढून घरी नेवायचे लगेच नेसली. कोपट्याने तिला चांगले लंगडे नेसून दागिने घालून जाताना पाहिले होते, घरी आणुकाही त्याला कळले नाही, असे दाखविले. त्याला त्याच्या वायकोच्या गैरवागणुकीची ऐकून माहिती होती.

घरी आल्यावर तो रागाने वायकोला म्हणाला—"काय ग, ए कुलटे! कोठे ग गेली होतीस?"

"तिकडून आल्यावर मी कोठेचोळ गेलं नव्हते. कसाला भिडा हो ताडी तो माडी? पिणाच्या तोंड आणि बुद्धी जागेवर नसते म्हणतात!" ती म्हणाली.

वायकोचे ते उलट बोलणे ऐकून आणि तिने घरी आल्याबरोबर लुगडे बदलले असल्याचे ओळखून कोपट्याने एक काठी घेतली आणि तिला बरपासून खालपर्यंत ओढतून काढले व म्हणाला—"तुझ्या वागणुकीविषयी आजपर्यंत बसते ऐकत होते, आज प्रत्यक्ष झोळ्यांनी पाहिल्यावर स्वस्थ कसे बसवणार?" तंतर त्याने वायकोला एका खांब्याला बांधून ठेवले आणि छिमलत्या स्थितीत माद शोभी गेला. कोपट्याच्या वायकोची एक घेरीण न्हावीण होती. ती कोपटीणीला समीक्ष होती. तिने कोपटी शोषलेला आहे असे घरात येताना ओळखले व कोपटीणीला म्हणाली—"अग, बुद्धा तो देवदत्त किती वाट पहात होता!"

कोपटीण म्हणाली—"पण मी जाणार काही? पहा ना येऊन मी कसा स्थितीत आहे ती. आणि तो आहे ना थरात!"

"मी तूला सोडते. तुझा नवरा उद्यां तोंडावर ऊन येईपर्यंत उठणार नाही. फार

शाले तर तू मला आपल्या जागी बांधून ठेव. तुझा नवरा शशी उठला तर मला पाहून तुच आहेस असे समजून रूपा राहिल. तू देवदत्ताकडे जाऊन खबर पारत ये!" न्हावीण म्हणाली.

कोपटीणीने आपल्या जागी न्हावीणीला बांधून ठेवले आणि देवदत्ताकडे निघून गेली.

काही वेळाने कोपटी शुद्धीवर आला आणि म्हणाला—"अग ए! तोडाळ नीच पोरी! यापुढे माझ्या मागे घराबाहेर पाऊल टाकणार नाही व उलट उत्तर देणार नाही, असे कबूल केलेस तरच तूला सोडीन."

कोपटी आपला आवाज ओळखील असे समजून न्हावीण काही बोललीच नाही.

कोठ्याने दोनदा विचारले. पण न्हावीण गप्पच राहिली. तेन्हा माव कोट्याच्या अंगाचा भडका उडाला तो उठला आणि एक चाकू घेऊन त्याने न्हावीणाचे नाक कापून टाकले आणि "आता आयुष्यभर तकदी होऊन रहा!" असे म्हणत पुन्हा जाऊन ग्रापला. खोने घालवून बसल्याच्या दुःखाने भूकतहान विसरून तळमळून पडलेला देव-शर्मा हे सर्व नाटक डोळे उघडून पहात होता. काही वेळाने कोष्टीणीने परत आल्यावर न्हावीणीला विचारले-"काय ग? सर्व ठीक आहे ना? मी गेल्यावर तो कुठे उठला होता का?"

"माझे विचारशील तर जवळ येऊन बघ! पण मृदुया तरकासुर नवऱ्याने उठल्या-बरोबर माझे नाक कापले. आता पुन्हा उठून माझे कात कापून टाकण्याच्या आत मला सोडून मोकळी कर बरी तिघून जाते." न्हावीण म्हणाली.

न्हावीणीला कोष्टीणीने सोडविले आणि तिच्या हाती स्वतःला खांबाला बांधवून

आरवत म्हणाले-"दुष्ट, भयंकरता! माझ्यासारख्या सुणील पतिव्रतेच्या अनेक छळणे, तिला विदूष करणे तुला शोभते का? अहो दिवपालक हो! अहो सूर्यचं-हो! ऐका, मी पतिव्रता असेन तर यांशं कापलेले नाक पूर्वीसारखे जसेच्या तसे करा! ए वृष्ट नीच पुंरुषा! जरा येऊन पहा, माझं नाक पुन्हा पाहिल्यासारखं झालं आहे की नाही?"

घावको छोटे बोलत असेल तर तिला जिबंत जाळयचे ठरवून कोष्टी उठून तिच्या जवळ जाऊन पाहतो तर तिचे नाक जसेच्या तसे तो चकितच झाला. तिचे नाक कापणे तरी गेले होते का अशी एक शंका त्याच्या मनात आली. परंतु रक्ताने माखलेली नुरी पाहून ती शंकादेखील दूर झाली. त्याने लगेच दोरी सोडून तिला मोकळी केली आणि आनंदाने तिला आलिंगन करून तिची माफी मागितली. नंतर तो तिला खूप करप्याचा यत्न करू लागला.

१४४. भयंकर मोठी चिमणी

मंडाना (अमेरिका) प्रदेगातीस बोंगरातल्या एका टंकडीवर तांबे वितळविण्यासाठी धडुपा बांधलेल्या आहेत. या धडुपांचा धूर बाण्यासाठी एक भयंकर मोठी चिमणी बांधलेली आहे. ही जगातची सर्वांत उंच चिमणी आहे. तिची उंची ५०५ फूट आहे. मधूनमधून इन्फेक्टर्ना पोलावी ब्रिडीने तिच्यावर बसून जावे लागते. बर गेल्यावर जोरचा धारा नाचना की चिमणी झुलंघसारखी वाटते, म्हणजे ही चिमणी विटाने बांधलेली आहे. या चिमणीतून पणारा धूर थार विधारी असतो.

